

JDC International Centre for
Community Development

מכון קהילות

מקימים קהילות של ישראלים בתפוצות

התפוצה הישראלית-אירופית

סקר על ישראלים החיים באירופה

דצמבר 2017

התפוצה הישראלית-אירופית

סקר על ישראלים החיים באירופה

דצמבר 2017

צוות המחקר

מרסלו דימנטשטיין
רעות קפלן

שותפים

ניר גבע
קרן פרידמן

תרגום לעברית

בן-ציון דימרסקי

עריכת לשון

דבי גרין-קנולר

עיצוב גרפי

שני סופר

סקר זה נוצר תוך התייחסות לפירות שיתוף הפעולה בין ארגון הג'וינט (JDC) ובין מרכז קנטור לחקר יהדות אירופה בימינו, אוניברסיטת תל אביב

אנו מודים ליהונתן אלמוג על עצותיו הנבונות והמועילות.

תוכן העניינים

	עמוד
רשימת תרשימים וטבלאות	5
פתיחה	7
תקציר מנהלים	9
מבוא	12
1. נתונים סוציו-דמוגרפיים	14
2. דפוסי השתתפות בקהילות ורשתות חברתיות	19
א. רשתות ישראליות וזכורות עברית	20
ב. קהילות יהודיות	24
3. גידול ילדים	32
4. חווית החיים באירופה	36
סיכום ומסקנות	39

רשימת תרשימים וטבלאות

עמוד

תרשים 1. מדינת מגורים	14
תרשים 2. סטטוס תושבות	15
תרשים 3. מצב משפחתי	15
תרשים 4. תעסוקה	16
תרשים 5. השכלה	17
תרשים 6. זהות יהודית	17
תרשים 7. שפות המדוברות בבית	18
תרשים 8. מידת ההשתתפות בקהילה ישראלית מאורגנת	20
תרשים 9. מידת ההשתתפות הרצויה אם תתקיים קהילה ישראלית מאורגנת	21
טבלה 1. מידת ההשתתפות הרצויה אם תתקיים קהילה ישראלית מאורגנת; על-פי השפה המדוברת בבית	21
טבלה 2. מידת ההשתתפות הרצויה אם תתקיים קהילה ישראלית מאורגנת; על-פי מדינת מגורים	21
טבלה 3. מידת ההשתתפות הרצויה אם תתקיים קהילה ישראלית מאורגנת; על-פי מצב משפחתי	21
תרשים 10. דרגת ההשתתפות באירועים קשורים	22
תרשים 11. "באיזו מידה מפריעים הגורמים הבאים לקיומה של קהילה ישראלית מאורגנת ופעילה בסביבתך?"	23
תרשים 12. "באיזו מידה מהווים הנושאים הבאים מרכיב חשוב בחיי קהילה של ישראלים מחוץ לישראל?"	23
טבלה 4. "באיזו מידה מהווים הנושאים הבאים מרכיב חשוב בחיי קהילה של ישראלים מחוץ לישראל?"; על-פי השפה המדוברת בבית	24
תרשים 13. "האם הנך פעיל/ה (ברמה כלשהי) בקהילה יהודית מקומית או בכל יוזמה אחרת של יהודים בעיר או בארץ מגוריך?"	24
תרשים 14. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות מאורגנות	25
תרשים 15. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות; על-פי מגדר	25
תרשים 16. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות; משיבים עם וללא ילדים	25
תרשים 17. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות; על-פי השפה המדוברת בבית	26
תרשים 18. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות; על-פי מדינת מגורים	26
תרשים 19. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות; על-פי תקופת מגורים במדינה הנוכחית	27
תרשים 20. גורמים המסבירים היעדר מעורבות בקהילה יהודית	27
טבלה 5. גורמים המסבירים היעדר מעורבות בקהילה יהודית; על-פי השפה המדוברת בבית	28
תרשים 21. "באיזו מידה כל אחד מהגורמים הבאים יעודד אותך לקחת חלק בפעילויות הקהילה היהודית המקומית?"	29
טבלה 6. "באיזו מידה כל אחד מהגורמים הבאים יעודד אותך לקחת חלק בפעילויות הקהילה היהודית המקומית?"; על-פי השפה המדוברת בבית	29
טבלה 7. "באיזו מידה כל אחד מהגורמים הבאים יעודד אותך לקחת חלק בפעילויות הקהילה היהודית המקומית?"; על-פי מצב משפחתי	30
תרשים 22. "באיזו מידה הנך נוהג/ת להשתתף באירועים הבאים?"	30
תרשים 23. סיבות להשתתפות בפעילויות של הקהילה היהודית	31
תרשים 24. השתתפות בפעילות ואירועים של הקהילה היהודית המקומית	31
תרשים 25. "כיצד היית מתאר/ת את היחסים בין הישראלים החיים באזורך והקהילה היהודית המקומית?"	32

תרשים 26. האם ילדיך משתתפים במסגרות חינוך ישראליות?	33
תרשים 27. האם ילדיך משתתפים במסגרות חינוך יהודיות?	33
תרשים 28. "אנא צייני/י באיזו מידה הנך רואה חשיבות במטרות הבאות עבור ילדיך?"	34
טבלה 8. "אנא צייני/י באיזו מידה הנך רואה חשיבות במטרות הבאות עבור ילדיך?"; על-פי השפה המדוברת בבית	34
טבלה 9. "אנא צייני/י באיזו מידה הנך רואה חשיבות במטרות הבאות עבור ילדיך?"; על-פי מדינת מגורים	35
טבלה 10. "אנא צייני/י באיזו מידה הנך רואה חשיבות במטרות הבאות עבור ילדיך?"; על-פי פרופיל השכלה	36
תרשים 29. "באיזו מידה הנך שבע/ת רצון ממרכיבי המציאות הבאים במדינת מגוריך?"	37
טבלה 11. "באיזו מידה הנך שבע/ת רצון ממרכיבי המציאות הבאים במדינת מגוריך?"; על-פי מדינת מגורים	37
תרשים 30. מקורם של החברים הקרובים באזור המגורים	38

פתיחה

אנו, במרכז הבינלאומי לפיתוח קהילתי של הג'וינט, JDC-ICCD, מחויבים לחקר המגמות המאפיינות קהילות יהודיות ברחבי היבשת, בייחוד בשל תרומתן לפיתוח הקהילתי, לחוסן הקהילות ולזהות העצמית שלהן. במסגרת עבודתנו, סוגיית הישראלים החיים במדינות אירופה מובאת לתשומת ליבנו באופן הולך וגובר, וזאת עקב העלייה במספרם ובבולטות נוכחותם. על-פי ההערכות, חיים כיום באירופה כ-100,000 ישראלים. רבים מהם נמצאים כאן באופן זמני בלבד, כסטודנטים, כדיפלומטים, או בהצבות עבודה קצרות טווח, בעוד שרבים אחרים החלו להשתקע ולהפוך את ארצות אירופה לביתם.

לתחושתנו, אוכלוסייה גדלה זו מציעה הזדמנות אדירה לאלה מאתנו העוסקים בעתידה של יהדות אירופה, וזאת לא רק מבחינת הפוטנציאל לפעילויות נוספות ולצמיחת הקהילות הקיימות כתוצאה משינוי דמוגרפי זה, אלא גם לצורך פיתוח דרכי חשיבה חדשות על זהות יהודית כדת וכלאום, על אופיין ותפקידן של קהילות יהודיות, ועל היחסים בין יהודים בישראל לאלה החיים מחוצה לה.

נתונים אמפיריים מוצקים מהווים בסיס לתהליכי תכנון קהילתי וקבלת החלטות מושכלים, ולכן בחרנו לבצע מחקר זה במטרה לקבל מידע ממקור ראשון, כלומר מישראלים החיים באירופה, על צרכיהם ורצונותיהם, וכן על יחסיהם עם ישראלים אחרים באזורם, עם קהילות יהודיות מקומיות, ועם המדינות בהן הם התיישבו. בשיתוף עם מכון קהילות – ארגון פרי יוזמה עצמאית של ישראלים החיים באירופה – הצלחנו לאסוף תשובות לשאלון רחב היקף מכ-900 אישה ואיש אשר השיבו עליו במלואו.

אנו מאמינים שממצאי המחקר יהיו לעניין ולתועלת עבור קהילות וארגונים יהודיים באירופה, כמו גם עבור ישראלים החיים באירופה, וארגונים ברחבי העולם העוסקים בחיים יהודיים וישראלים. אנו תקווה שמחקר זה יסייע לכולנו לחשוב באופן יצירתי יותר כיצד להפיק את המרב מהזדמנות זו, וכיצד לוודא שחיים יהודיים ממשיכים לשגשג באירופה, בישראל וברחבי העולם. נשמח לשמוע את דעתכם על הדו"ח ומסקנותיו, בכתובת marcelodi@jdc.org.

רעות קפלן

חוקרת,
JDC-ICCD

מרסלו דימנטשטיין

מנהל,
JDC-ICCD

כמי שמסייעים למנהיגים ולפעילים מקומיים בתהליכי הקמתן וביסוסן של קהילות ישראליות מאורגנות בערי אירופה, אנו מכירים בתרומתו רבת הערך של מחקר זה, וחשים בזכותו עידוד להמשיך ולפעול למימוש חזוננו ומטרותינו.

יתר על כן, אנו שבעי רצון מכך שממצאי הסקר מאשרים כי ישנו ביקוש משמעותי לקיומן של קהילות חילוניות, פלורליסטיות ודוברות עברית באירופה. קהילות אלה יספקו, בראש ובראשונה, את הצורך בתחושת שייכות ובקשרים חברתיים, ובאמצעותן יתאפשר לחבריהן לטפח יחדיו את זהותם היהודית-ישראלית ואת תרבותם המשותפת, ולהנחילן מדור לדור.

אנו, במכון קהילות, צופים שהקהילות הישראליות המתפתחות ברחבי היבשת יהפכו בהמשך דרכן לעמודי תווך בקרב יהדות אירופה, ויפעלו לצד הקהילות היהודיות הקיימות תוך מתן השראה ושיתוף של רעיונות ותפיסות.

ברצוננו להודות לחברינו במרכז הבינלאומי לפיתוח קהילתי של הג'וינט על שיתוף הפעולה הפורה עמנו ועל עבודתם המאומצת בעריכת הסקר ובניתוח תוצאותיו, וכמובן – על המשאבים הניכרים שהוקדשו על-ידם לחקר נושא חשוב זה.

קרן פרידמן

מנכ"ל
מכון קהילות

ניר גבע

יו"ר הוועד המנהל
מכון קהילות

תקציר מנהלים

רקע ודמוגרפיה

מה הם ממצאיו העיקריים של הסקר?

התפיסה הרווחת היא שישראלים החיים מחוץ לישראל נוטים ליצור לעצמם מובלעות חברתיות ומתערים בעיקר במעגלים ישראלים ודוברי עברית משלהם. במידה מסוימת, ממצאי הסקר מאמתים תופעה זו, שכן משתתפיו מדווחים על קיומן של רשתות ישראליות פעילות או מסגרות קהילתיות דוברות עברית בלפחות 24 מדינות באירופה. יתר על כן, יותר ממחצית (54%) מאלה שבקרב מקום מגוריהם אין קהילה ישראלית מאורגנת, הביעו רצון רב או רב מאוד להשתתף בפעילויות הנערכות על-ידי קהילה מעין זו במידה ותוקם.

רשתות אלו נוטות לשרת בעיקר ישראלים שיש להם ילדים ושחיים בארץ מגוריהם מזה מספר שנים, והן משמשות כמקום מפגש עבור דוברי עברית ומשפחותיהם (אשר במקרים רבים כוללות גם בני משפחה שאינם ישראלים ואינם יהודים). מסגרות קהילתיות מאורגנות מהוות, במקומות בהם הן קיימות, מרחבים בהם ילדים ילידי אירופה יכולים ללמוד וליצור קשרים חברתיים בעברית. הן מאפשרות להורים לטפח תרבות ישראלית וזהות יהודית חילונית ולהנחיל לדור הצעיר; ולא פחות חשוב – הן מספקות לחבריהן תחושת שייכות, תמיכה הדדית, ואפשרות לפתח קשרים חברתיים. המשיבים לשאלון המחקר גילו עניין פחות יחסית בעשיית שימוש באותן רשתות או קהילות לצורך תמיכה פומבית בישראל.

עם זאת, אל לנו להתפתות ולחשוב כי אותם ישראלים יוצרים קשרים חברתיים אך ורק בינם לבין עצמם במובלעות סגורות ודוברות עברית. הישראלים באירופה מהווים גם חלק מרשתות רחבות יותר, לעתים בינלאומיות וקוסמופוליטיות מאוד, ביוצרים חברויות וקשרים הן עם אזרחי המדינות בהן הם חיים, והן עם מהגרים או אנשים שהוצבו שם במסגרת עבודתם. לשאלתנו בעניין המעגלים החברתיים שלהם, כמעט מחצית מן המשיבים (49%) דיווחו על חברויות עם מקומיים שאינם יהודים, וכשליש מהם (34%) דיווחו על חברויות עם לא-יהודים מרחבי העולם (כלומר, אחרים החיים מחוץ למולדתם, או בני "תפוצות" אחרות). עובדה חשובה נוספת היא, שרק 55% מן המשיבים דיווחו על כך שהם דוברים עברית בביתם; כלומר, 45% הנותרים חיים עם בני ובנות זוג שאינם דוברי עברית.

במהלך אפריל ומאי 2017 ערך המרכז הבינלאומי לפיתוח קהילתי של הג'וינט (JDC-ICCD), בשיתוף עם מכון קהילות, סקר פתוח ומקוון בקרב ישראלים המתגוררים באירופה. מטרת הסקר היתה לבחון את השתתפותם של ישראלים באירופה במארגים חברתיים משל עצמם וכן בקהילות יהודיות מקומיות. על שאלוני הסקר השיבו 2,125 אישה ואיש, אולם לצורך ניתוח התוצאות שימשו רק 890 מתוך השאלונים הללו שנענו באופן מלא.

מדגם הסקר משתרע על פני 27 מדינות באירופה. לייצוג הגבוה ביותר זכו גרמניה (21.5%) הולנד (14.6%) ובריטניה (12.8%). רוב המשיבים לשאלוני הסקר הם נשואים (80%), בשנות השלושים והארבעים לחייהם, ובעלי תואר אקדמי, החיים בממוצע כ-10 שנים מחוץ לישראל, ובארצם הנוכחית – כ-9 שנים. כשלושה רבעים (73.8%) מן האוכלוסייה הנסקרת הם בעלי סטטוס תושבות לתקופה בלתי-מוגבלת – אזרחים (30.7%) ותושבי קבע (20.4%) במדינת מגוריהם, אזרחים של מדינה אחרת החברה באיחוד האירופי (18.2%), או מי שבן או בת זוגם הם אזרחי מדינת המגורים (4.5%).

התשובות השכיחות ביותר לשאלה בדבר זהותם היו: חילוני (73%), ישראלי (59%) ויהודי (38%). המשיבים נמנעו מלבחור זהויות בעלות הגדרה ספציפית יותר, כגון מסורת, אורתודוקסי מודרני, חרדי או דתי-לאומי. בהקשר זה, נתוני הסקר מבססים את ההנחה לפיה הישראלים החיים באירופה הם, ברובם הגדול, חילונים שאינם שומרי מצוות – אנשי "השבט החילוני" אשר תוארו לאחרונה על-ידי הנשיא ריבלין בניתוחו את החברה הישראלית¹.

בהינתן קווי הדמיון הדמוגרפיים שמצאנו בין מדגם הסקר שלנו לאלה של מחקרים קודמים בקרב אותה אוכלוסייה² ביכולתנו לטעון במידה ניכרת של ביטחון כי המדגם שלנו מספק את התמונה הרחבה ביותר, העדכנית ביותר, והמייצגת ביותר של ישראלים החיים כיום באירופה.

1 ריבלין, ר' (יוני, 2015). **דברי נשיא המדינה בכנס הרצליה לקראת שנה לכהונתו**. אוצר מתוך www.president.gov.il/ThePresident/Speeches/Pages/news_070615_01.aspx

2 ראה: Rebhun, U. (2014). *Immigrant Acculturation and Transnationalism: Israelis in the United States and Europe Compared*. *Journal for the Scientific Study of Religion* 53(3), 613–635; and Lev Ari, L. (2013). *Multiple Ethnic Identities among Israeli Immigrants in Europe*. *International Journal of Jewish Education Research* 5–6

לבסוף, המשיבים נשאלו על חייהם באירופה ועל תקוותיהם ביחס לזהות ילדיהם ולמורשתם. באופן כללי המשיבים חווים באופן חיובי את החיים באירופה, מלבד בנוגע להשפעת חיים אלה על יחסיהם עם המשפחה והחברים בישראל. הם דיווחו על רמות גבוהות של שביעות רצון מאיכות חייהם, מזמינות ההשכלה הגבוהה ואיכותה ומהגישה לתרבות, ורובם מרוצים מהמצב הכלכלי במדינות בהן הם מתגוררים. היבטי החיים אותם הם דיגרו ברמות הנמוכות ביותר הם המצב הפוליטי והמצב החברתי במדינות אלו. מעניין לציין כי ישראלים החיים באיטליה היו מרוצים במידה הפחותה ביותר, בדווחם על רמות שביעות רצון נמוכות בהרבה ביחס למצב הכלכלי, המצב הפוליטי והמצב החברתי. כמו כן, הם היו אופטימיים במידה פחותה באופן ניכר לגבי סיכויי ילדיהם בעתיד.

באופן מכריע, ישראלים באירופה מקווים שילדיהם יגדלו להיות דוברי עברית (85% אמרו שהדבר חשוב להם במידה רבה או רבה מאוד), בעוד שהנחלת ערכים אוניברסאליים והומניים דורגה אף גבוה יותר (92%). כשני שלישים (65%) הדגישו את חשיבות הטיפוח של זהות ישראלית ויהודית בקרב ילדיהם. הדירוג הנמוך ביותר ניתן להנחלת ערכים ותרבות יהודיים (60%) ולטיפוח קשר למסורת ומורשת יהודית (57%), למרות שאחוזים אלה עדיין מייצגים רוב במדגם. יש לציין ש-14% בלבד דיווחו על כך שילדיהם לומדים בבתי ספר יהודיים; בהתחשב במידת העניין שלהם בנוגע ללימוד עברית לילדים (כמתואר לעיל), נראה שהדבר מצביע על צורך בקיומן של מסגרות חינוך משלימות ללימוד עברית.

ומה לגבי היחסים של המשיבים עם החיים היהודיים המקומיים?

במידה מסוימת, התמונה העולה מן הסקר קוראת תיגר על הייצוג הנפוץ של ישראלים כמנותקים לרוב מן החיים היהודיים המקומיים, ומציעה במקום זאת פרספקטיבה מרובת דקויות. למרות שקיימת מידה ניכרת של ניתוק, נמצא כי 45% מבין המשיבים – שיעור לא מבוסס – לוקחים חלק "ברמה כלשהי" בפעילויות הקהילה היהודית המקומית או בכל יוזמה יהודית אחרת המתרחשת בעיר או במדינה בה הם מתגוררים.

מעניין לציין שהיבטו "ברמה כלשהי" כולל מגוון משמעותי. בבחינה מעמיקה יותר של סוגי האירועים בהם המשיבים בוחרים להשתתף, ניתן לראות שהתשובות מתחלקות באופן שווה למדי בין שורה של פעילויות הכוללות ערבי ליל סדר וארוחות ראש השנה (34%), אירועים או פעילויות תרבות בנושאים יהודיים (32%), אירועים או פעילויות תרבות במרכזים קהילתיים יהודיים (31%), ארוחות ערב שבת עם חברים (31%), ואף ארוחות ופעילויות בבתי חב"ד מקומיים (27%). כך, למרות שישראלים באירופה אינם תואמים דפוס השתתפות אותו ניתן לאפיין כ"השתייכות" במובנה הרגיל, הם ללא ספק משתתפים בחיים היהודיים המקומיים, אף אם הדבר נעשה בעיקר על בסיס "בחירה סלקטיבית". בעוד הם צורכים שירותים או אירועים מסוימים, הם אינם הופכים חברים רשומים בקהילות היהודיות המאורגנות.

בקרב אלו שאינם משתתפים בחיים היהודיים המקומיים, הסיבה העיקרית לחוסר מעורבותם היא תפיסתם את החוויה היהודית המוצעת על-ידי קהילות יהודיות מקומיות כבעלת אופי דתי (צוין על-ידי 62% מהמשיבים כבעל השפעה רבה או רבה מאוד), בניגוד לזהותם שהינה בעיקר יהודית חילונית. שני גורמים אחרים שנבחרו על-ידי מיעוט ניכר היו חוסר צורך להשתייך לקהילה יהודית כלשהי (42%), והעובדה שמעולם לא פנו אליהם או הזמינו אותם להצטרף לקהילה (33%).

בדומה, כשנשאלו מה יעודד אותם להשתתף בחיים היהודיים המקומיים, התשובה הפופולרית ביותר בקרב המשיבים הייתה "פעילות עבור יהודים חילוניים", כאשר מעל שני שלישים (68%) אמרו שהדבר יעודד אותם במידה רבה או רבה מאוד להשתתף. שתי הפעילויות הבאות שתוארו כבעלות השפעה משמעותית היו אירועי תרבות (58%) ופעילות בעברית (56%). המשיבים שאינם מדברים עברית בביתם העריכו את נכונות הקהילה לקבל בני משפחה לא יהודיים כחשובה יותר בהשוואה למשיבים המדברים בביתם עברית בלבד.

ללא תלות בשאלה האם הם לוקחים חלק בקהילה היהודית המקומית, כל המשיבים התבקשו לתאר את היחסים בין הישראלים החיים באזורם לבין הקהילה היהודית המקומית. רבים (43%) בחרו תשובות שאינן מעידות על מעורבות משמעותית – "אדישות" (11%) או "לא קיים קשר של ממש בין רוב-רובם של הישראלים באזור לבין הקהילה היהודית" (32%). רק חמישית מהם (20%) חשים שהיחסים כוללים בעיקר שיתוף פעולה ורצון טוב, ואחוז דומה לא בחר באף אחת מהאפשרויות.

מהן המסקנות והשאלות העיקריות עבור קהילות ארגונים המחויבים לחיים יהודיים באירופה?

השאלה השנייה עוסקת במומחיות הנדרשת: האם בידי הקהילות והמוסדות היהודיים קיימים הכלים, הידע והיכולות הדרושים להם על מנת להושיט יד לקבוצות של ישראלים, בדומה לאמצעים שפותחו עבור מאמצייהם שהתמקדו בקבוצות אחרות כמו, למשל, בוגרים צעירים? האם ניתן להסב מי מהם לצרכי הנוכחיים? כיצד ניתן לרכוש אותם? שאלות אלו מולידות השלכות מעשיות, ובפרט עבור ארגונים המספקים הדרכה למנהיגות, ובהם JDC-ICCD.

"כיצד נוכל לצרף עוד ישראלים לקהילות שלנו?" שאלה זו נשמעת תדיר בקרב מנהיגים מקצועיים ופרנסי קהילות יהודיות, המבינים שנוכחות הולכת וגוברת של ישראלים בעריהם אין משמעה בהכרח משתתפים רבים יותר בקהילותיהם.

ההמלצה העיקרית הינה להכיר בקיומן של רשתות ישראליות עצמאיות הנפוצות בכל רחבי אירופה, והמהוות מקום מפגש לישראלים מקומיים. על הקהילות והארגונים היהודיים לשים דגש על יצירת יחסים פוריים ומועילים הדדית עם רשתות אלו, וזאת במקום לנסות ולעניין ישראלים בודדים בפעילויותיהן. על יחסים אלה להיות מושתתים על מחויבות כנה לבחינה, כיבוד והעלאה על נס של קווי השוני והדמיון בין הקבוצות, וכן עליהם להיות כרוכים ביצירת תכניות ואירועים משותפים.

שנית, החסמים בפני מעורבות ישראלים בקהילה היהודית אינם ספציפיים לאוכלוסייה זו בלבד. למעשה, אנו רואים קווי דמיון רבים, בגישות ובדפוסי ההתנהגות, בין ישראלים לבין בוגרים יהודים צעירים – במיוחד בתחושת הניכור שלהם מהחיים היהודיים המאורגנים, אותם הם חווים כבלתי אטרקטיביים, חסרי רלוונטיות, ממוקדים מדי בפרקטיקות דתיות ובוהות דתית, ואינם פתוחים בפני בני זוג שאינם יהודיים. אף על-פי כן, חברי שתי הקבוצות הללו מחפשים באופן פעיל קשרים חברתיים בעלי משמעות עם יהודים/ישראלים אחרים, ואינם מעוניינים לדחות או להיפטר מזהותם היהודית/ישראלית. במובן זה, קיום קשרים עם רשתות וקהילות ישראליות מאורגנות עשוי להיות המפתח להתגברות על חסמים אלה, ולהפוך לנכס עצום במאמצייהן של הקהילות היהודיות לשמור על רלוונטיות וחיוניות, כמו גם לפתח תכניות ופעילויות המבוססות על זהות יהודית חילונית ועל התרבות הישראלית המתפתחת-תדירה.

בהקשר זה, העובדה שהסקר שלנו מצביע על כך שכחצית מהישראלים באירופה חיים עם בני זוג שאינם יהודיים מציבה שאלה משמעותית בפני הקהילות והמוסדות היהודיים: האם אנו מוכנים להיות פתוחים למודלים לא מסורתיים ואלטרנטיביים של משפחות יהודיות, ואם כן, כיצד נוכל לאפשר להן למצוא את מקומן בקהילה? עם שאלה זו מתמודדות הקהילות מזה זמן ביחס לאוכלוסייה היהודית ילידת המקום, אך היא מקבלת דגש רב יותר בהתייחס לקהילה הישראלית.

הסקר מעלה שתי שאלות נוספות לגבי קהילות ומוסדות יהודיים המבקשים לשתף ישראלים בפעילויותיהם. הראשונה מתייחסת למנהיגות וייצוג: בהתחשב בכך שיהדות אירופה מאורגנת היטב, במבנה המאורגן מלמעלה, בעוד שרשתות הישראלים מהוות יוזמות עצמאיות יותר, בעלות מבנה הצומח מלמטה, כיצד ניתן לייצג ישראלים באופן הטוב ביותר בתהליך קבלת-ההחלטות המקומי או האזורי, וכיצד יוכלו קולותיהם להישמע?

מבוא

במובנים מסוימים, "התפוצה הישראלית" באירופה (בדומה למקומות אחרים בעולם) חולקת מאפיינים משותפים עם תפוצות מארצות אחרות, היות וגם הן מתמודדות עם האתגר של בניית חיים חדשים בתרבות אחרת ובשפה שונה, תוך שימור ממדים כלשהם של יחסים – רגשיים, תרבותיים, משפחתיים, וכלכליים – עם ארץ מולדתם. בשונה מתפוצות אחרות, מצבם של הישראלים ייחודי בכך שהם חווים מפגש עם תפוצה "מקבילה" – יהודית מקומית – אשר כוללת אזרחים ילידי המקום, בעלי זהות יהודית, אשר מקיימים (או אינם מקיימים) קשרים עם קהילות וארגונים יהודיים ממוסדים. יהודים מקומיים אלה מהווים, בה בעת, חלק מהאוכלוסייה שבקרבה ירצו אולי הישראלים להיטמע; מיעוט שבחר לבודד עצמו מהקולקטיב הכללי, לפחות במידה מסוימת; ואחים לזהות היהודית, שאלה יכולים ישראלים רבים להיחשב כבעלי זיקה טבעית.

חוויה מורכבת זו, של תפוצה "היברידית", מעוררת מספר שאלות: האם מהגרים ישראלים, בדומה לתפוצות אחרות, מתארגנים על-ידי יצירת רשתות חברתיות, מסגרות חינוכיות, אירועי תרבות וכד' כיצד הם חווים את חייהם באירופה – מבחינה כלכלית, חברתית ופוליטית? מהו אופי יחסיהם של הישראלים עם קהילות יהודיות מקומיות ועם אורח החיים היהודי הרווח? כיצד הם מעוניינים שייראו יחסים אלו? וכיצד הם מנווטים את דרכם עם הזהות המורכבת שאותה הם חווים ואיתה הם מתמודדים – הישראלית, היהודית, המקומית והאירופית?

במחקר זה, אותו ערכנו בשיתוף עם מכון קהילות, ביקשנו להשיב על שאלות אלו באמצעות סקר שערכנו בקרב ישראלים* המתגוררים במדינות אירופה השונות. מטרת המחקר היא לספק נתונים מוצקים שיוכלו לסייע בקבלת החלטות מושכלת לארגונים יהודיים אירופיים, מנהיגות קהילתית מקומית, ארגונים ישראלים, ועוד. בנוסף, אנו מאמינים שממצאינו יוכלו לספק בסיס אינפורמטיבי איתן לחוקרים המבקשים להרחיב את הבנתנו את התפוצה הישראלית ברחבי העולם.

מתודולוגיה

לצורך ביצוע הסקר הכנו שאלון מקוון בעברית, אשר הופץ על-ידי מכון קהילות ברשתות חברתיות, לרבות קבוצות פייסבוק, של ישראלים החיים באירופה, וכן ברשתות אחרות אליהן יש ל-JDC-ICCD גישה.

נתקבלו 2,125 תגובות לשאלון הסקר. 1,235 מתוכן היו תגובות חלקיות – רוב המשיבים הללו השיבו על פחות מרבע מהשאלון, בעוד ש-890 שאלונים נענו במלואם על-ידי משיבים מ-27 ארצות אירופיות. הממצאים המוצגים בדו"ח זה נלקחו מ-890 שאלונים מלאים אלה בלבד. עם זאת, יש לציין שבמונחי פרופיל סוציו-דמוגרפי ודעות נמצאה התאמה טובה בין המשיבים חלקית והמשיבים על השאלון המלא.

המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים שהתקבלו במדגם שלנו דמו מאוד לאלה שמצא רבהון³, שאסף נתונים מישראלים החיים באירופה ובארצות הברית, ואף יותר לממצאיה של לב ארי⁴, שהמדגם שלה כלל ישראלים החיים באירופה בלבד. באומדן גס, מספרם המשוער של ישראלים החיים באירופה עומד על כ-100,000 איש, כך שהמדגם שלנו מהווה כ-1% מציבור זה. במקרה זה, ובהתחשב בקווי הדמיון הדמוגרפיים שמצאנו בין המדגם שלנו לאלה של מחקרים אחרים, יש ביכולתנו לטעון במידה ניכרת של ביטחון שהמדגם שלנו מספק את התמונה הרחבה ביותר, העדכנית ביותר והמייצגת ביותר של ישראלים החיים כיום באירופה.

* סקר זה היה פתוח לכלל הישראלים. מכיוון שהמחקר שלנו התמקד בפרספקטיבה יהודית, אין התייחסות ישירה לדתות או ללאומים נוספים

Rebhun, U. 2014. Immigrant Acculturation and Transnationalism: Israelis in the United³ States and Europe Compared. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 53(3), 613–635

Lev Ari, L. 2013. Multiple Ethnic Identities among Israeli Immigrants in Europe.⁴ *International Journal of Jewish Education Research*, 5–6

השאלון כלל כ-35 שאלות ותתי-שאלות. חלקן היו שאלות בחירה-מרובה (כמו בשאלה "מהי השפה המדוברת העיקרית בביתך?"). כמו כן, נשאלו שאלות על-פי סולם ליקרט, בו טווח התגובות נע מ-1 (=כלל לא) עד 5 (=במידה רבה מאוד). בנוסף, הצענו למשתתפים לענות במילותיהם שלהם, כאמצעי להפקת נתונים איכותניים ולהשלמת התמונה אותה סיפקו השאלות הסגורות. השאלון הורכב מהפרקים הבאים:

• הקהילה הישראלית וקשרים עם דוברי עברית אחרים בסביבתך

• קשרים עם קהילה יהודית מקומית

• ילדים ומשפחה

• יחסים עם הסביבה המקומית

• רקע כללי

ממצאינו מוצגים להלן בארבעה פרקים:

1. נתונים סוציו-דמוגרפיים

2. דפוסי השתתפות בקהילות וברשתות חברתיות

3. גידול ילדים

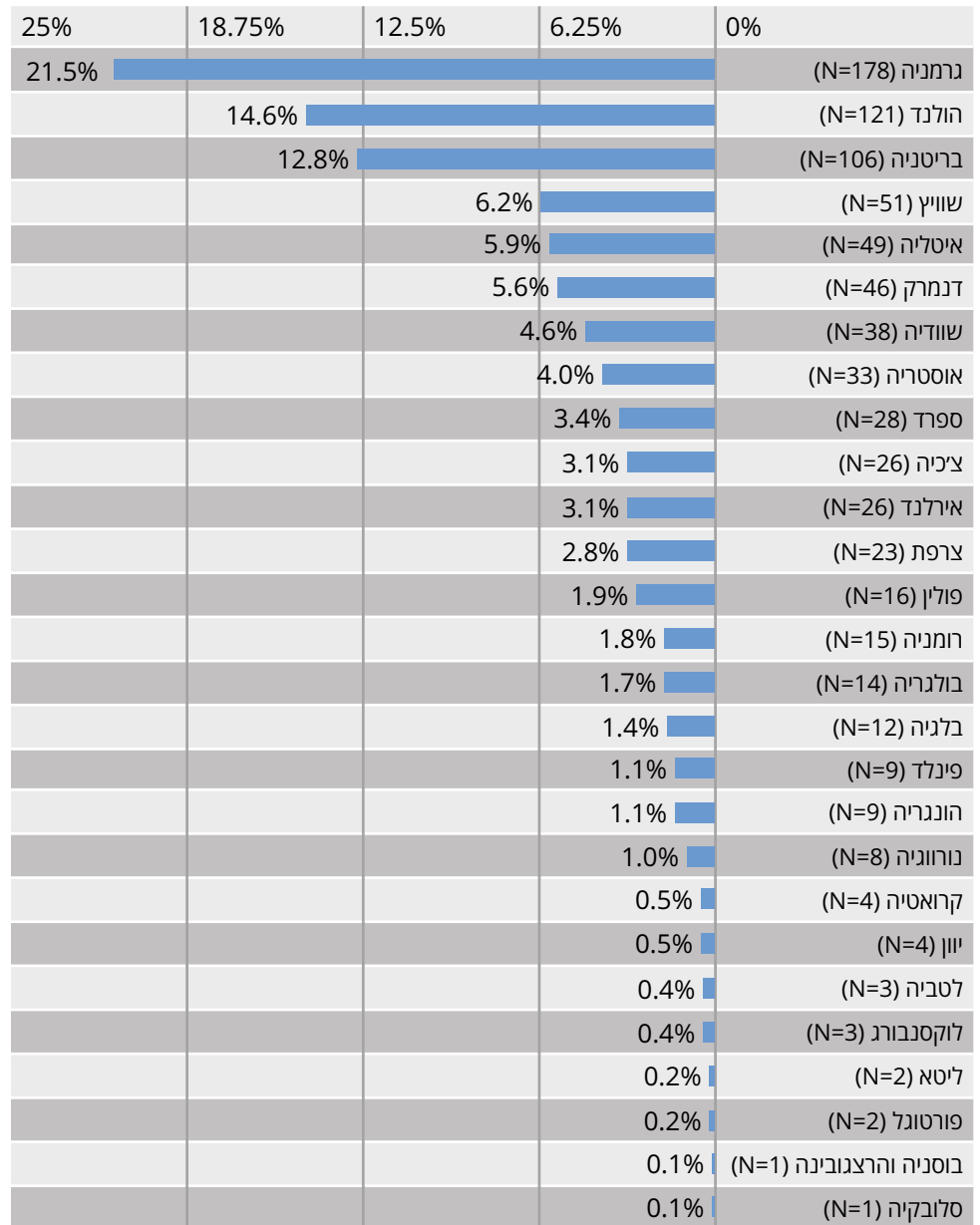
4. חוויית החיים באירופה

1. נתונים סוציו-דמוגרפיים

מיקום

מדגם הסקר (סה"כ 890 משיבים) משתרע על פני 27 מדינות אירופיות שונות. המדינות המיוצגות בשיעור הרב ביותר הינן גרמניה (21.5%), הולנד (14.6%), ובריטניה (12.8%). תרשים 1 להלן מציג את ההתפלגות הגיאוגרפית המלאה של המשיבים.

תרשים 1. מדינת מגורים

משך המגורים הממוצע של המשיבים מחוץ לישראל הוא 10 שנים, מתוכן 9 שנים בארץ מגוריהם הנוכחית.

גיל

הגיל הממוצע של אוכלוסיית המדגם הינו 40, עם סטיית תקן של 10.2. רוב המדגם, אם כך, מצוי בתחומי הגילאים 29 עד 55.

מגדר

אוכלוסיית המדגם כללה יותר נשים (57%) מגברים (42%).

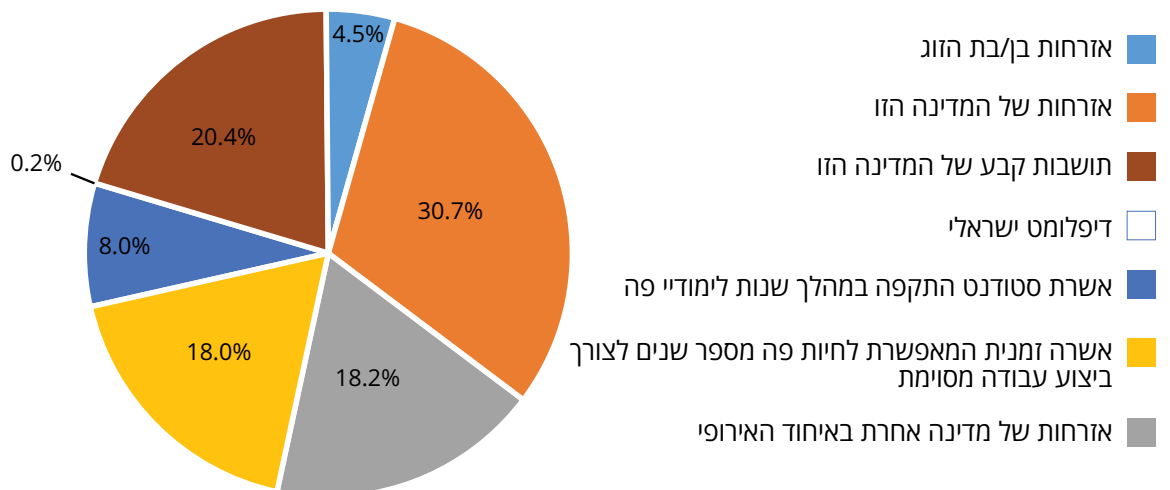
ארץ לידה

רובם הגדול של המשיבים (85%) נולדו בישראל, אך כולם הזדהו כישראלים וענו על השאלון בעברית.

סטטוס תושבות

קרוב לשלושה רבעים (73.8%) מהמשיבים הם בעלי סטטוס תושבות לתקופה בלתי מוגבלת; מתוכם, קרוב לשליש מחזיקים באזרחות המדינה בה הם מתגוררים (30.7%); כחמישית מחזיקים בסטטוס של תושב קבע בה (20.4%); ואילו האחרים הם בעלי אזרחות של מדינה אחרת באיחוד האירופי (18.2%) או מי שבן או בת זוגם הם אזרחי מדינת המגורים (4.5%). רבע נוסף של המשיבים הם בעלי אשרה זמנית, למטרת תעסוקה בעבודה מסוימת (18%) או למטרת לימודים (8%).

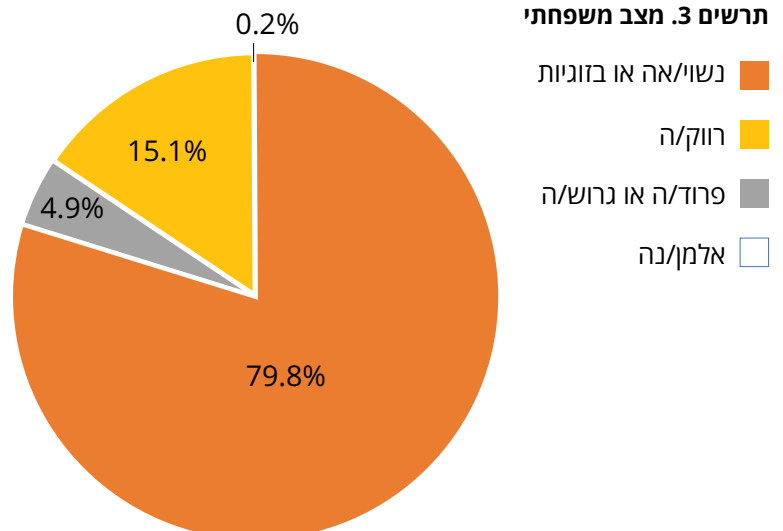
תרשים 2. סטטוס תושבות

מצב משפחתי

רוב רובם של המשיבים נשואים או מצויים בזוגיות (79.8%), כש-15.1% בלבד מזדהים כרווקים, ו-4.9% כפרודים או גרושים.

תרשים 3. מצב משפחתי

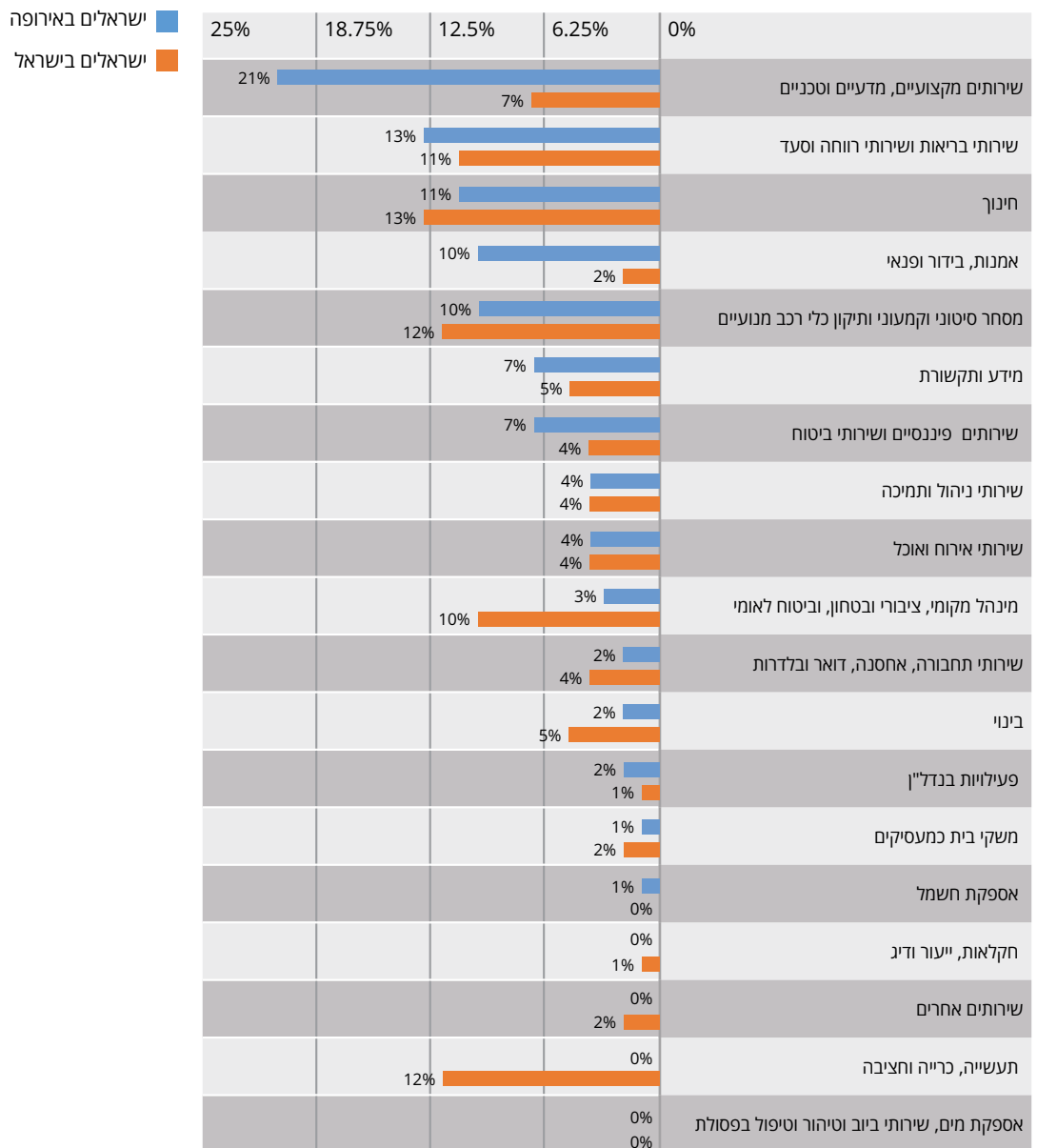

תעסוקה

תעסוקת המשיבים מתפלגת על פני מגוון רחב של תחומים, בלא שנמצאה דומיננטיות לתחום כלשהו. מקבצי העיסוק הגדולים ביותר הם שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים (21.2%), שירותי בריאות ושירותי רווחה וסעד (13.4%), וחינוך (11.4%).

בהשוואה בין ממצאינו לבין נתוני תעסוקה בישראל בשנת 2015⁵, נמצאו מספר הבדלים עיקריים. לעומת 7.2% בלבד מבין הישראלים בישראל המועסקים בשירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים, בקרב ישראלים החיים באירופה גבוה שיעור זה כמעט פי שלושה ועומד על 21.2%. בנוסף, בעוד שבאירופה העוסקים באומנות, בידור ופנאי מהווים 1.9% בלבד משוק התעסוקה, מספר זה מזנק עד פי חמישה ויותר בקרב ישראלים החיים באירופה, ועומד על 10.3%. נראה, שהזדמנויות התעסוקה בתחומים אלה רבות יותר באופן משמעותי באירופה מאשר בישראל, או שהמקצועות הללו "ניידים" יותר ומאפשרים הגירה מוצלחת יותר לאירופה.

תרשים 4. תעסוקה

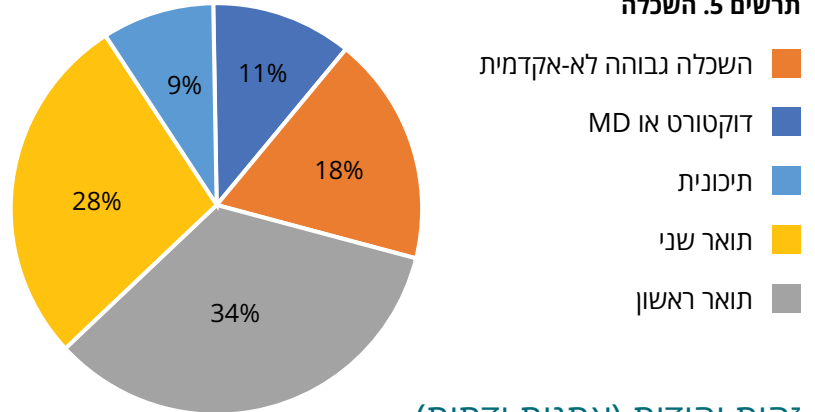

⁵ נתוני התעסוקה נלקחו מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בישראל. ראה: http://www.cbs.gov.il/shnaton67/st12_12x.pdf

השכלה

כשלושה רבעים מקרב המשיבים הינם בעלי השכלה אקדמית, כש-34% הם בעלי תואר ראשון, 28% בעלי תואר שני, ו-11% בעלי דוקטורט או שווה ערך.

תרשים 5. השכלה

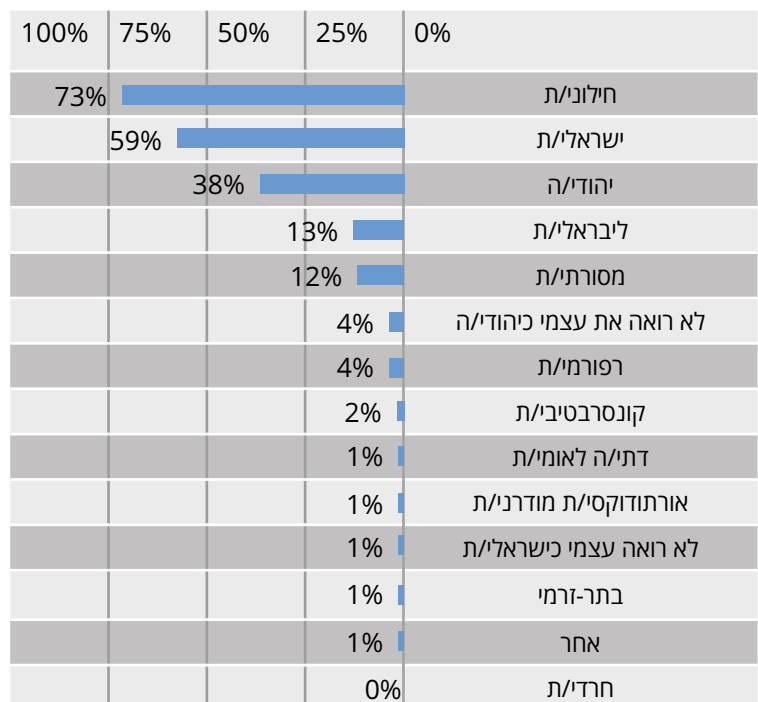

זהות יהודית (אתנית ודתית)

ביקשנו מהמשיבים לבחור מתוך רשימה של שמות תואר מונחים המתארים את זהותם במושגים של השתייכות לזרמים ביהדות, עם אפשרות לתשובות מרובות.

תיאורי הזהות הנפוצים ביותר בקרב המשיבים הם "חילוני" (73%), "ישראלי" (59%) ו"יהודי" (38%). ממצאים אלה תואמים סקרים קודמים. בעוד ש-12% הגדירו עצמם כ"מסורתי" ו-13% בחרו "ליברלי", פחות מ-5% בחרו להזדהות עם כל אחד מהזרמים הדתיים העיקריים ביהדות (רפורמי, קונסרבטיבי, דתי-לאומי, אורתודוקסי מודרני, או חרדי). ממצאים אלו תואמים אף הם סקרים קודמים.

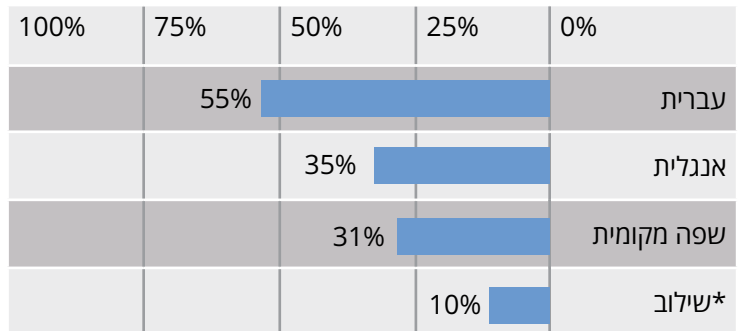
תרשים 6. זהות יהודית בחירה מרובה

שפות מדוברות בבית

שאלה זו נועדה לשמש הן כפרוקסי על מנת לסייע לנו להבין האם המשיבים נשואים ללא-ישראלים וללא-יהודים, והן על מנת להעריך את חשיבותה של השפה. גם בשאלה זו ניתנה אפשרות לתשובות מרובות, היות ומשפחות עשויות להשתמש ביותר משפה אחת בחיי היומיום. מצאנו שהשפה העברית נמצאת בשימוש בבית על-ידי רוב המשיבים (55%), בעוד שכשליש מדברים את השפה המקומית (31%) ו/או אנגלית (35%). עשירית מהמשיבים (10%) דיווחו על שימוש בתערובת של שפות בבית.

**תרשים 7. שפות המדוברות בבית
בחירה מרובה**

*תגובה נבחרת: "אני מדברת עם ילדי עברית, הם מדברים ביניהם ועם בן/בת הזוג את השפה המקומית, ואני ובן/בת הזוג מדברים באנגלית"

סיכום

קבוצת המדגם של מחקר זה מייצגת בעיקר ישראלים נשואים בשנות השלושים והארבעים לחייהם, בעלי השכלה אקדמית, המתגוררים באירופה כבר תשע או עשר שנים בממוצע, בעלי סטטוס תושבות יציב (אזרחות אירופית או דומה), המזדהים כחילונים, ישראלים ויהודים, והם מדברים עברית בבית לפחות במידה מסוימת.

אפשר לטעון, שמדגם זה אינו מייצג את כלל הישראלים באירופה, היות והוא מתבסס בעיקר על משפחות החיות מספר רב של שנים בארץ מגוריהן, ופחות על ישראלים צעירים יותר החיים באירופה למשך תקופה קצרה, כמו סטודנטים או עובדים בהצבות עבודה קצרות-מועד. עם זאת, על מנת לענות על שאלות המחקר שלנו – בחינת דפוסי השתתפות של ישראלים באירופה ברשתות חברתיות, ישראליות ויהודיות מקומיות, וכיצד תוכל האינטראקציה בין ישראלים לבין מסגרות אלו להתחזק עם הזמן – קבוצת המדגם מייצגת, במידה רבה, את קהל היעד שאת השקפותיו והתנהגותו ביקשנו להכיר.

2. דפוסי השתתפות בקהילות ורשתות חברתיות

סקירה כללית

ביקשנו מהמשיבים לתאר את דרגת השתתפותם ומעורבותם כיום ברשתות חברתיות ישראליות ובקהילות יהודיות מקומיות, ולדרג את המידה בה הם מעוניינים להיות מעורבים בכל אחת מהן. מצאנו שרשתות ישראליות נפוצות למדי ברחבי אירופה, כשמישבים מכל 27 המדינות דיווחו על קיום רשתות ישראליות איתן יש להם קשר כלשהו, וכשני שלישים מהם (64%) דיווחו שקיימת קהילה ישראלית מאורגנת ופעילה באזורם. אכן, לא כל ה"קהילות" וה"רשתות" הללו דומות – חלקן מאורגנות באופן רשמי יותר, וחלקן פחות, והן מציעות רמות שונות של פעילות. בהתחשב בכך שהסקר לא פירט מהי משמעותה של "קהילה" או "רשת", אלה שדיווחו שקיימת קהילה ישראלית באזורם היו עשויים להתייחס למגוון רחב מאד של "קהילות" ו"רשתות". על כן, עלינו לנקוט במידה של זהירות בהסקת מסקנות ביחס לשאלה עד כמה נפוצות ופעילות רשתות אלה.

”קיומה של קהילה עברית האיר את חיינו בחמש השנים האחרונות והיווה עבורנו מקום חם, תומך ומקסים.“ (אישה, 42, הולנד)

יותר ממחציתם (54%) של אלה שאין להם קהילה כזאת בקרבת מקום, הביעו רצון רב או רב מאוד להשתתף בפעילות הנערכת על-ידי קהילה מעין זו, במידה ואכן תתקיים. בהתייחס למרכיבים אשר נתפסים ע"י המשיבים כאבני היסוד של חיי קהילה ישראלית באירופה, רובם ציינו פעילות חברתית בעברית (70%), אירועים בחגי ישראל ובימי זיכרון (67%), ותחושת שייכות (63%).

”אני בקשר עם אנשים מסוימים השותפים לפרויקט הקהילה העברית בצפון איטליה. מה שמוקם שם בחודשים האחרונים הוא משהו שמאוד חסר לנו, והיינו שמחים לראות פעילות חילונית-עברית בסגנון זה באזור שלנו (שהוא מרכז איטליה).“ (אישה, 35, איטליה)

”להרגיש קצת יותר 'בבית' על-ידי השתתפות באירועים שדומים למה שקורה בארץ, למשל, ארוחת שישי או טקס יום הזיכרון.“ (אישה, 33, שוויץ)

”בתור אתאיסט, אין לי מה לחפש בקהילה בעלת אופי דתי כלשהו. אשמח להיות חלק בקהילה ישראלית מופרדת מדת.“ (גבר, 30, באדן-באדן, גרמניה)

בניגוד לתפיסה הרווחת לפיה ישראלים הינם זרים לחיים היהודיים המקומיים, מיעוט ניכר מהמשיבים (45%) דיווחו על השתתפות מסוימת בקהילות יהודיות מקומיות. בבואנו ללמוד מן ה-55% הנותרים מהן הסיבות העיקריות להיעדר השתתפותם, בלטה סיבה אחת יותר מהאחרות – ישראלים חשים מרוחקים מקהילות יהודיות היות והללו שמות דגש על האלמנט הדתי של זהות יהודית, ומזהים לתפיסתם חוסר הבנה או אי-קבלה של הזהויות שלהם עצמם כיהודים חילוניים (הדבר צוין על-ידי 62% מהמשיבים כבעל השפעה רבה או רבה מאוד). בנוסף, מיעוט ניכר אינו חש צורך להשתייך לקהילה יהודית (42%), ורבים ציינו, שמעולם לא פנו אליהם או שהם לא הוזמנו להצטרף לקהילה יהודית (33%).

”אני אמנם יהודייה, אבל לא דתייה בשום צורה, והקהילה היהודית מטבעה בעלת אופי יהודי מאוד. כן חשובים לי האלמנטים של החגים, אבל מרגיש לי יותר מתאים לחגוג אותם עם ישראלים אחרים שהם גם חילוניים, מתוך מסורת.“ (אישה, 37, בריטניה)

”אני בעד תרבות יהודית אך לא תרבות דתית.“ (גבר, 44, מינכן, גרמניה)

”(אני חשה) התנשאות של הקהילה היהודית כלפי הישראלים. הם כביכול יהודים יותר טובים, בגלל דתיותם.” (אישה, 51, ציריך, שוויץ)

”לא משתתף באירועים של הקהילה היהודית – אשתי לא יהודייה וכל הזמן מדביקים אות קלון ושואלים שאלות מטופשות.” (גבר, 35, וינה, אוסטריה)

”מדוע אני משתתף בקהילה היהודית? מאבקי כוח פנימיים בקהילה האורתודוקסית, אי קבלת השונה (חילונים, רפורמים, הומואים), אליטה גרמנית עשירה לעומת ישראלים מהגרים, סטיגמות נגד ישראלים, סירוב להשתלב בחברה הגרמנית, דרישה לאוריינטציה פוליטית מסוימת כלפי ישראל....” (אישה, 36, גרמניה)

לפיכך, כשנתבקשו לומר מהם הגורמים שעשויים לעודד אותם להשתתף בפעילויות של קהילה יהודית, אותם משיבים ציינו בבירור את חשיבות הפעילויות המיועדות ליהודים חילוניים, פעילויות בעברית, ואירועי תרבות. מעניין לציין שאפילו בקרב אותה קבוצת לא-משתתפים, רבים דיווחו על נוכחות באירועים המציינים חגים יהודיים (28% אמרו שהם עושים זאת במידה רבה או רבה מאוד), ושהם עורכים ארוחות ליל שבת עם חברים (15%).

א. רשתות ישראליות ודוברות עברית

שני שלישים בקירוב (64%) מהמשיבים דיווחו על קיום קהילה ישראלית מאורגנת ופעילה באזורם. אותם משיבים התבקשו לאחר מכן לדרג את רמת מעורבותם באותה קהילה. מעטים דיווחו על השתתפות בפעילויות ואירועים במידה רבה או רבה מאד (17%), ועוד פחות מהם (11%) דיווחו על מילוי תפקיד פעיל מאוד.

תרשים 8. מידת ההשתתפות בקהילה ישראלית מאורגנת אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד"

באופן מובהק⁶, הורים (בהשוואה למשתתפים ללא ילדים), ומשיבים הפעילים גם בקהילה היהודית המקומית, דיווחו בשיעורים גבוהים יותר על השתתפות ועל מילוי תפקיד פעיל בקהילה ישראלית. באופן בולט, משיבים צעירים יותר (בין הגילים 18-25) דיווחו על רמות השתתפות ופעילות נמוכות בהרבה לעומת קבוצות גיל אחרות. במונחי מגדר, נשים דיווחו באופן מובהק על רמות גבוהות יותר של השתתפות בפעילויות, אך לא על מילוי תפקיד פעיל. קיימות גם קורלציות חיוביות מובהקות בין הניקוד הממוצע לשאלות אלו לבין תקופת המגורים מחוץ לישראל כמו גם לתקופת המגורים בארץ הנוכחית.

בנוגע למשיבים שדיווחו שלא קיימת קהילה ישראלית מאורגנת ופעילה באזורם, רצינו ללמוד על הערכתם את רמת המעורבות שלהם אם רשתות כאלה יהיו זמינות עבורם. יותר ממחציתם (54%) אמרו שהיו רוצים – "במידה רבה או רבה מאוד" – להשתתף בפעילויות או אירועים שיאורגנו על-ידי קהילה כזאת, ויותר משליש (39%) אמרו שהם היו רוצים למלא תפקיד פעיל. ראוי לציין שמספרים אלה גבוהים יותר באופן מובהק מרמות ההשתתפות או הפעילות בפועל שדווחו על-ידי משתתפים שבאזורם קיימת קהילה ישראלית מאורגנת.

⁶ לכל אורך הדו"ח, המילה "מובהק" משמשת לתיאור הבדלים בין תתי-קבוצות של המדגם כולו במובן של תוקף סטטיסטי (p<0.05).

תרשים 9. מידת ההשתתפות הרצויה אם תתקיים קהילה ישראלית מאורגנת אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

100%	75%	50%	25%	0%	
		39%			באיזו מידה היית מעוניין/ת להיות פעיל/ה בקהילה?
		54%			באיזו מידה היית מעוניין/ת להשתתף בפעילויות ובאירועים שיתקיימו במסגרתה?

שוב, באופן מובהק, הורים, בהשוואה למשתתפים ללא ילדים, הביעו נכונות גבוהה יותר להשתתף ולמלא תפקיד פעיל בקהילה ישראלית, וכמוהם גם משיבים הנוטלים חלק בפעילותה של הקהילה היהודית המקומית. רמות גבוהות יותר באופן מובהק נצפו בקרב משיבות נשים לעומת משיבים גברים. עם זאת, לא נמצאה קורלציה מובהקת בין הניקוד הממוצע בשאלות אלו לבין גיל המשיבים, מספר ילדיהם, תקופת המגורים מחוץ לישראל ותקופת המגורים במדינה הנוכחית.

הטבלאות להלן מייצגות חלוקה של הנתונים על-פי מאפיינים שונים של המשיבים: שפות המדוברות בבית, מדינת מגורים⁷ ומצב משפחתי. כצפוי, התוצאות מצביעות על עניין רב יותר בקרב דוברי עברית בלבד מאשר בקרב דוברי שפות אחרות, ובקרב הנשואים או המצויים בזוגיות (או לחילופין גרושים) מאשר בקרב רווקים. מעניין לציין שמשיבים החיים בהולנד ודנמרק הפגינו את ההתלהבות הפחותה ביותר ביחס להשתתפות בקהילה ישראלית מאורגנת, בעוד שהמעוניינים ביותר היו אלה החיים בגרמניה ובריטניה.

טבלה 1. מידת ההשתתפות הרצויה אם תתקיים קהילה ישראלית מאורגנת; על-פי השפה המדוברת בבית אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

שפות אחרות	רק עברית	
47%	59%	באיזו מידה היית מעוניין/ת להשתתף בפעילויות ובאירועים של הקהילה?
33%	40%	באיזו מידה היית מעוניין/ת להיות פעיל/ה בקהילה?

טבלה 2. מידת ההשתתפות הרצויה אם תתקיים קהילה ישראלית מאורגנת; על-פי מדינת מגורים אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

דנמרק	שוויץ	איטליה	גרמניה	הולנד	בריטניה	
28%	53%	59%	63%	33%	63%	באיזו מידה היית מעוניין/ת להשתתף בפעילויות ובאירועים של הקהילה?
21%	33%	47%	40%	30%	38%	באיזו מידה היית מעוניין/ת להיות פעיל/ה בקהילה?

טבלה 3. מידת ההשתתפות הרצויה אם תתקיים קהילה ישראלית מאורגנת; על-פי מצב משפחתי אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

פרוד/ה או גרוש/ה	נשוי/אה או בזוגיות	הווקה	
60%	59%	36%	באיזו מידה היית מעוניין/ת להשתתף בפעילויות ובאירועים של הקהילה?
53%	42%	21%	באיזו מידה היית מעוניין/ת להיות פעיל/ה בקהילה?

⁷המדינות המופיעות בטבלה זו הן שש הגדולות ביותר מבחינת מספר המשיבים בסקר זה.

ללא תלות בקיום קהילה ישראלית, שאלנו את המשיבים בנוגע למידת השתתפותם בסוגים שונים של פעילויות או אירועים בעלי קשר כלשהו להיותם יהודים ו/או ישראלים. הקטגוריה המובילה הייתה השתתפות בקבוצות פייסבוק של ישראלים מקומיים (41%), והקטגוריה השנייה ברשימה הייתה השתתפות בפעילויות חברה ותרבות המאורגנות על-ידי קבוצות ישראלים מקומיות (16%) וכן קונצרטים, הופעות, או סרטים מישראל (14%). כפי שהסבירה אחת מהמשיבות:

”קבוצות פייסבוק ישראליות הן יוזמות ברוכות ומסייעות מאוד, במיוחד בהתחלה סביב ההגעה וקשוי ההתאקלמות.” (אישה, 40, לונדון, בריטניה)

תרשים 10. דרגת ההשתתפות באירועים קשורים אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

100%	75%	50%	25%	0%	
		41%			קבוצות פייסבוק של ישראלים מקומיים
			16%		פעילויות חברה ותרבות במסגרת יוזמות עצמאיות וארגונים של ישראלים מקומיים
			14%		הופעות אמנים, הצגות תיאטרון או סרטי קולנוע המגיעים לאזורך מישראל
			12%		פעילויות חינוכיות לילדים ולנוער בהקשר של זהות יהודית וישראלית
			11%		פעילויות במסגרת קהילות יהודיות מקומיות
			8%		פעילויות רישות (networking) עסקי בין ישראלים החיים באזור
			8%		פעילות למען מדינת ישראל – שגרירי רצון טוב וכו'
			5%		פעילויות מטעם נציגויות של מדינת ישראל (שגרירות, הסוכנות היהודית, וכד')
			3%		פעילויות במסגרת תנועת נוער ישראלית

בשלב הבא, שאלנו אודות גורמים המפריעים להצלחה אפשרית של מסגרות ישראליות מקומיות. הגורמים שבלטו יותר מהאחרים היו היעדר גישה למקורות מימון (צוין במידה רבה או במידה רבה מאד על-ידי 40% מהמשיבים), היעדר מומחיות ותמיכה מקצועית מארגונים חיצוניים (35%), והיעדר יוזמה או יכולת ארגון נדרשות בקרב הישראלים המקומיים (30%). מספר משיבים דיברו על כך ביתר פירוט:

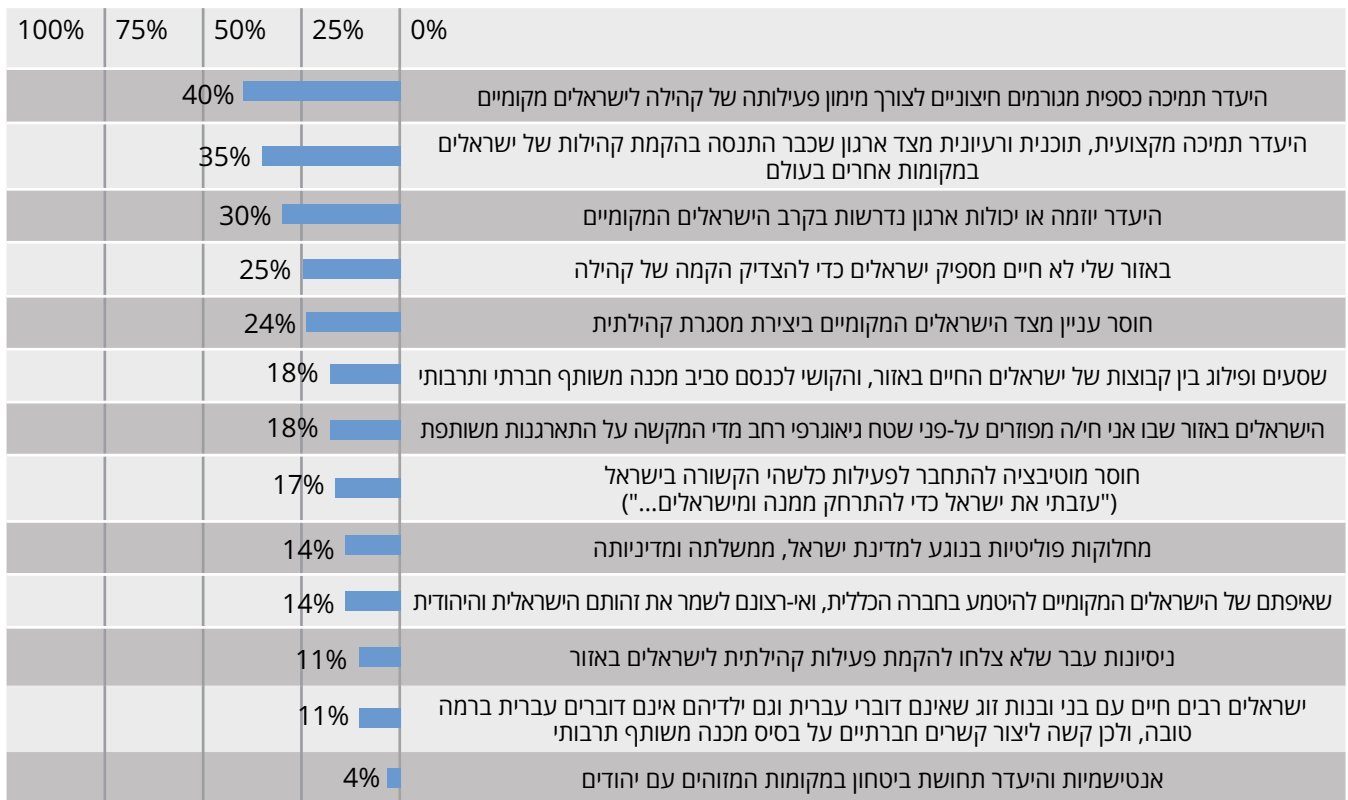
”בערים עצומות כמו ברלין יש צורך בהקמת פעילות לכל צד של העיר. יש צורך בכספים חיצוניים כדי להקים פעילות כאן, רצוי מקצועית ורצינית. העיר קצת שבעה, בתחום הילדים, משרלטנות וניסיונות פרטיים...” (אישה, 40, ברלין, גרמניה)

”האתגר העיקרי הוא כלכלי. אם היה מרכז קהילתי המאגד בתוכו ארגונים שונים, פעילויות ושירותים זה היה נהדר. עד כה נתקלה הקהילה בקשוי מימון רבים. השחיקה גדולה מכיוון שכל הפעילים עושים זאת בהתנדבות ואין אף אחד שבאמת יכול להקדיש את כל זמנו לעניין. בית קהילה ורכז קהילה יכולים לשנות את המצב. לא שליח זמני מישראל, אלא מישהו מקומי המעורה בקהילה היהודית והישראלית שיכול לבנות גשר בין הקהילות וליצור קשרים לאורך זמן.” (אישה, הולנד)

”היה פה ניסיון בשטוקהולם לארגן את הקהילה הישראלית ויש המון רצון לפעילויות אבל זה נפל כי אנשים פרטיים מארגנים ולא היה להם כוח להתמודד עם זה. ממש חבל כי כולם נורא רוצים.” (אישה, 35, שטוקהולם, שוודיה)

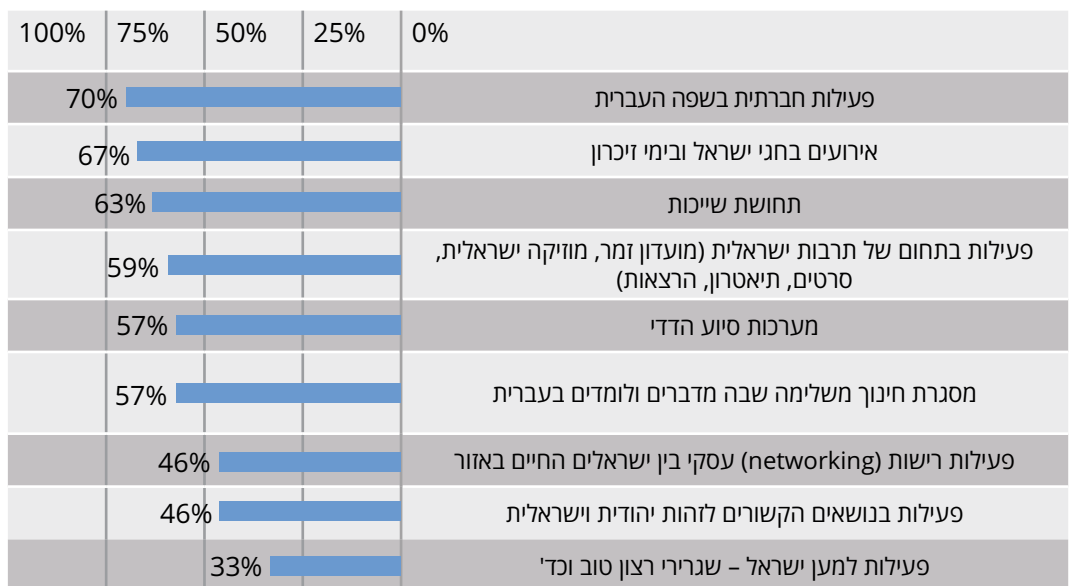

תרשים 11. "באיזו מידה מפריעים הגורמים הבאים לקיומה של קהילה ישראלית מאורגנת ופעילה בסביבתך?"
אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

כמו כן, ביקשנו לדעת מה ישראלים החיים באירופה מחשיבים כאבני היסוד של חיי קהילה ישראלית מחוץ לישראל. באופן שאולי אינו מפתיע, מצאנו שפעילות חברתית בעברית (70%), אירועים לציון חגים יהודיים/ישראלים וימי זיכרון (67%), ותחושת שייכות (63%) נחשבו כמרכיבים החשובים ביותר.

תרשים 12. "באיזו מידה מהווים הנושאים הבאים מרכיב חשוב בחיי קהילה של ישראלים מחוץ לישראל?"
אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

בחלוקת הנתונים לקבוצה הדוברת עברית בלבד בבית ולאלו הדוברים שפות אחרות (ולכן, להערכתנו, מתגוררים עם בני זוג שאינם ישראליים), אנו רואים עניין רב יותר בקרב דוברי העברית בפעילות חברתית בשפה העברית, בתרבות ישראלית ובחינוך משלים בשפה העברית, כפי שמוצג בטבלה הבאה.

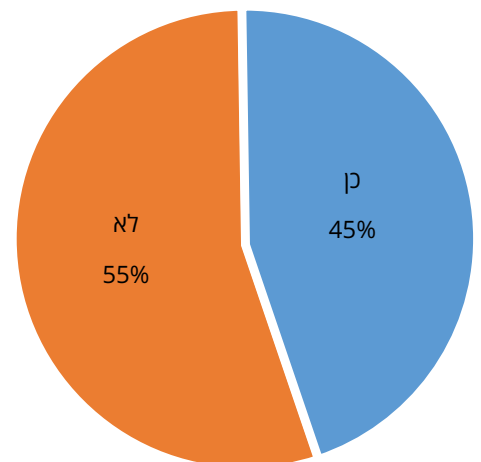
טבלה 4. "באיזו מידה מהווים הנושאים הבאים מרכיב חשוב בחיי קהילה של ישראלים מחוץ לישראל?"; על-פי השפה המדוברת בבית אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

שפות אחרות	רק עברית	
62%	79%	פעילות חברתית בשפה העברית
55%	64%	פעילות בתחום של תרבות ישראלית (מועדון זמר, מוזיקה ישראלית, סרטים, תיאטרון, הרצאות)
54%	61%	מסגרת חינוך משלימה שבה מדברים ולומדים בעברית
35%	31%	אירועים בחגי ישראל ובימי זיכרון
43%	45%	פעילות בנושאים הקשורים לזהות יהודית וישראלית
29%	32%	פעילות למען מדינת ישראל – שגרירי רצון טוב וכד'
43%	48%	פעילויות רישות (networking) עסקי בין ישראלים החיים באזור
51%	64%	מערכות סיוע הדדי
55%	70%	תחושת שייכות

ב. קהילות יהודיות

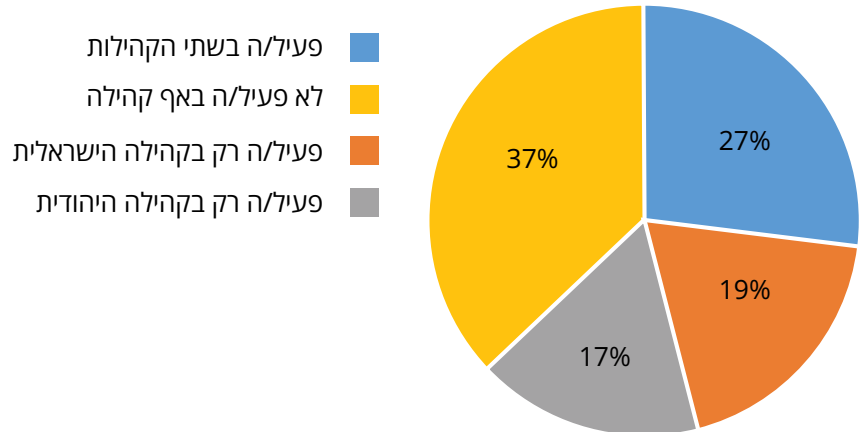
בהמשך לחקר הקשרים שבין ישראלים החיים באירופה לבין עמדותיהם והתנהגותם בנוגע לקהילות ופעילויות ישראליות מאורגנות, שאלנו את המשיבים על השתתפותם ומעורבותם בקהילות היהודיות הקיימות באזורם.

תרשים 13. "האם הנך פעילה/ה (ברמה כלשהי) בקהילה יהודית מקומית או בכל יוזמה אחרת של יהודים בעיר או בארץ מגוריך?"

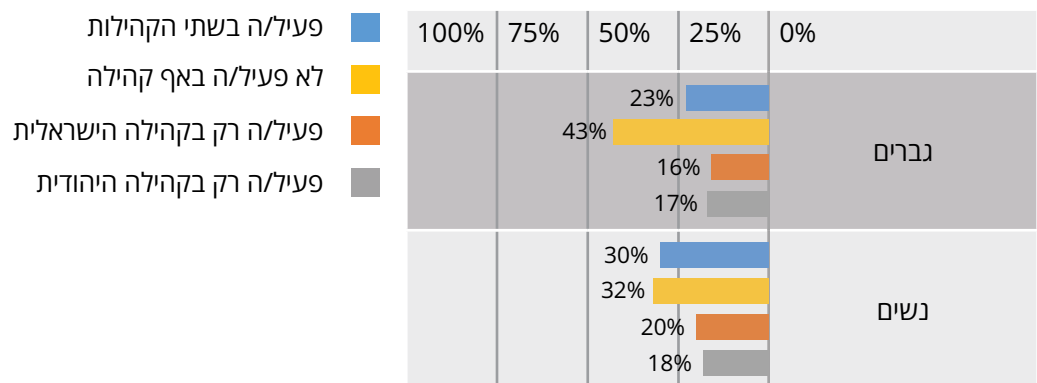
לאחר מכן, הצלבנו את התוצאות כדי לקבל תמונה הממחישה באופן טוב יותר את השתתפותם של ישראלים במסגרות יהודיות וישראליות באזור מגוריהם. מצאנו שקרוב לשני שלישים (63%) דיווחו על כך שהם פעילים במידה מסוימת באחת מהמסגרות או בשתייהן.

תרשים 14. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות מאורגנות

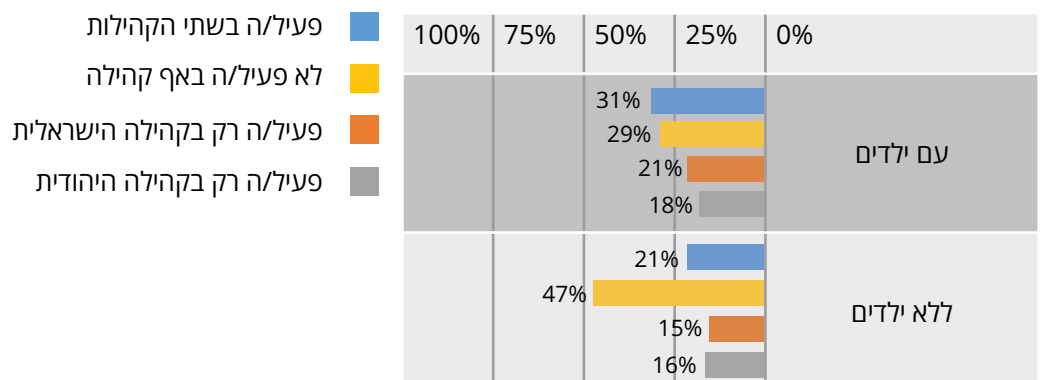
ערכנו ניתוח של ארבע קבוצות אלו תוך בחינה מעמיקה יותר של מגדר, הורות, השפה המדוברת בבית, מדינת המגורים, ותקופת הזמן בה הם מתגוררים במדינה זו. מצאנו שאחוז גדול יותר של גברים (43%) מאשר נשים (32%) אינם פעילים באף אחת מהקהילות.

תרשים 15. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות; על-פי מגדר

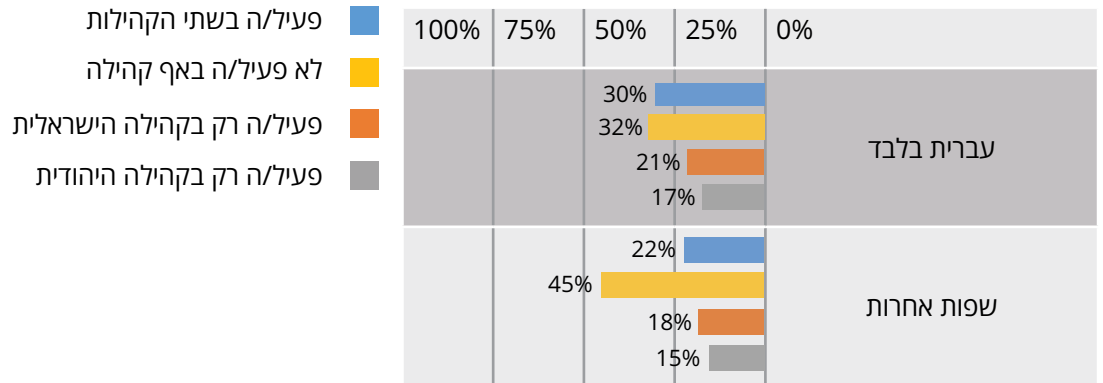
ברוח דומה, מצאנו שקרוב למחצית המשיבים ללא ילדים (47%) אינם פעילים באף קהילה, בהשוואה ל-29% בלבד מאלה שיש להם ילדים. לעומת זאת, 31% מהמשיבים עם ילדים פעילים בשתי הקהילות, בניגוד ל-21% בלבד מהמשיבים ללא ילדים.

תרשים 16. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות; משיבים עם וולא ילדים

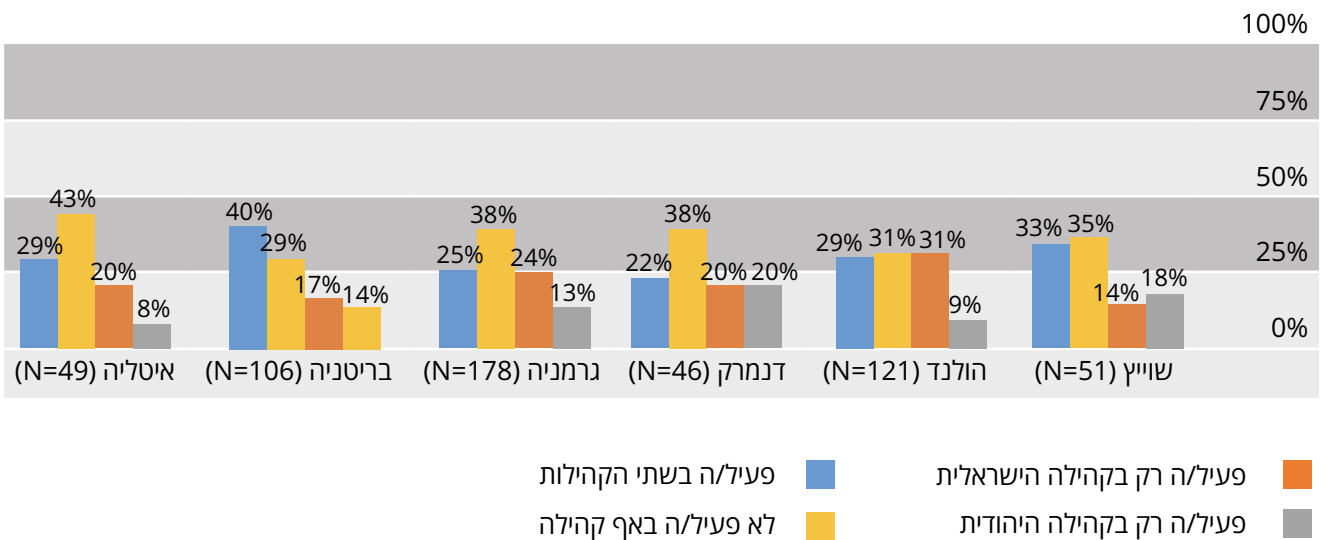
תמונה דומה התקבלה בהשוואה בין משיבים המדברים רק עברית בבית לבין אלה המדברים שפות אחרות (ולכן להערכתנו הם חיים עם בן/בת זוג שאינו ישראלי). בקרב הקבוצה בה מדברים בבית רק עברית, 30% פעילים בשתי הקהילות ו-32% לא פעילים באף אחת; בקרב הקבוצה בה מדברים בבית שפות אחרות 22% בלבד פעילים בשתי הקהילות ו-45% לא פעילים באף אחת.

תרשים 17. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות; על-פי השפה המדוברת בבית

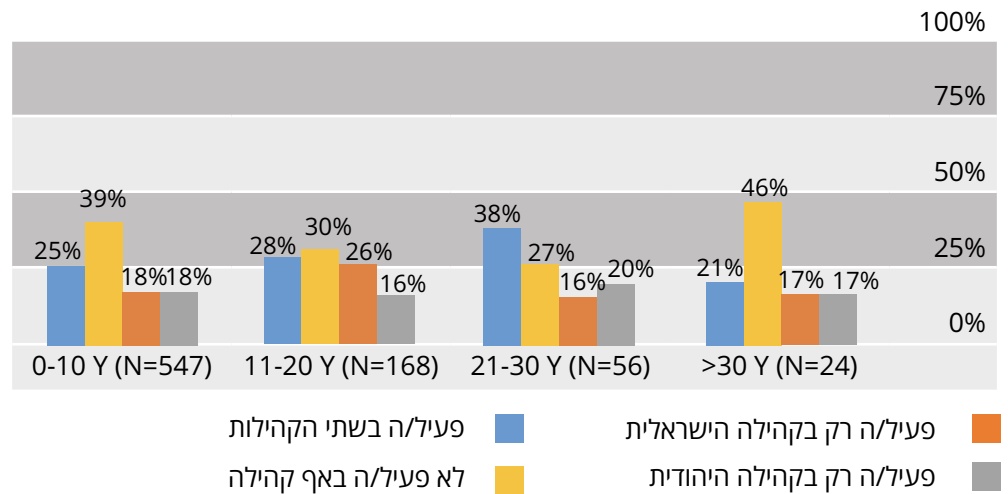

בבחינת הנתונים על-פי ארץ מגורים, ניתן לראות באיטליה שיעור גבוה במיוחד של אי-השתתפות באף קהילה (43%), בעוד ש-40% מהישראלים החיים בבריטניה דיווחו על פעילות גם בקהילה היהודית וגם בישראלית. שיעור ההשתתפות בקהילה הישראלית בלבד הינו גבוה ביותר בהולנד (31%), דבר הגורם לשיעור נמוך יחסית של אלה שאינם נוטלים חלק כלל.

תרשים 18. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות; על-פי מדינת מגורים

לבסוף, בחינת אורך התקופה בה מתגוררים המשיבים במדינתם הנוכחית מגלה שמידת ההשתתפות הרבה ביותר היא בקרב משיבים המתגוררים בין 11 ל-20 שנה, ובין 21 ל-30 שנה. בקרב משיבים המתגוררים מעל 30 שנה, קרוב למחצית (46%) דיווחו על כך שאינם פעילים באף קהילה.

תרשים 19. פעילות (ברמה כלשהי) בקהילות ישראליות ויהודיות; על-פי תקופת מגורים במדינה הנוכחית

משסקרנו את פרטי הנתונים של ארבע קבוצות אלו, ביקשנו לבחון יותר לעומק את המשיבים שדיווחו כי אינם מעורבים בקהילה היהודית.

בתשובה לשאלתנו – מהן הסיבות להיעדר מעורבותם בקהילה היהודית המקומית – ענו המשיבים שהגורם המשפיע ביותר היה תפיסת החוויה היהודית, המוצעת על-ידי הקהילות היהודיות המקומיות, כבעלת אופי דתי (גורם זה צוין על-ידי 62% מהמשיבים כבעל מידה רבה או רבה מאוד של השפעה), בעוד שהמשיבים עצמם תופסים את החילוניות כעומדת במרכז זהותם היהודית. שני גורמים אחרים להיעדר מעורבות בקהילה היהודית, כפי שנבחרו על-ידי מיעוט ניכר מבין המשיבים, היו תחושת חוסר צורך להשתייך לקהילה יהודית כלשהי (42%), והעובדה שמעולם לא פנו אליהם והציעו להם להצטרף לקהילה (33%).

תרשים 20. גורמים המסבירים היעדר מעורבות בקהילה יהודית אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

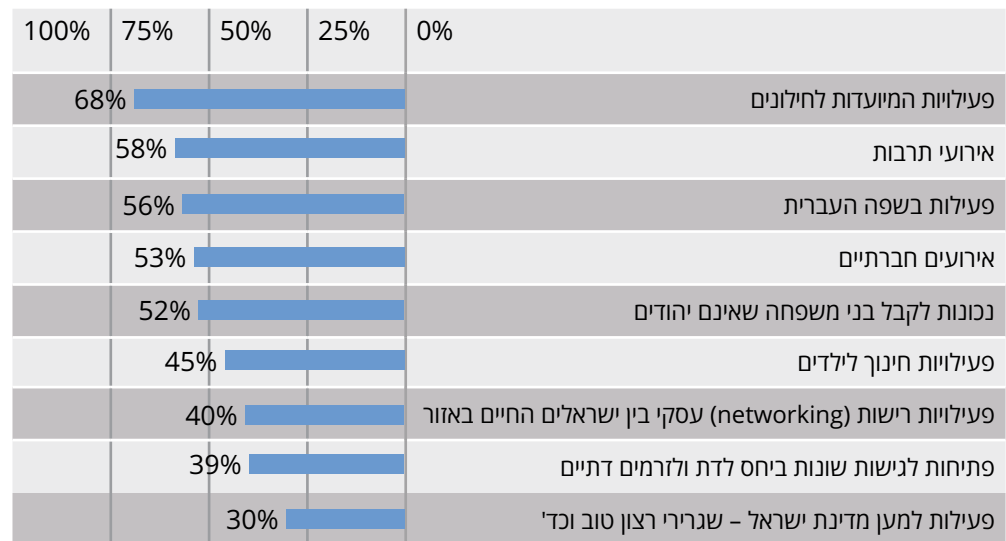

כאשר מיינו תגובות אלו על-פי השפה המדוברת בבית, מצאנו שני נושאים שבהם ניכרו הבדלים משמעותיים בין שתי הקבוצות. המשיבים שמדברים רק עברית בבית ציינו שהעובדה שקהילות יהודיות אינן דוברות עברית היא גורם משמעותי להיעדר מעורבותם בה פי שלושה ויותר מהמשיבים המדברים בבית שפות אחרות (22% לעומת 7%); בעוד שהמשיבים המדברים שפות אחרות בבית ציינו כגורם להיעדר מעורבותם בקהילה היהודית את חוסר הקבלה לקהילה היהודית בשל בן/בת זוג שאינם יהודיים, וזאת פי שלושה ויותר מהמשיבים דוברי העברית (9% לעומת 3%).

טבלה 5. גורמים המסבירים היעדר מעורבות בקהילה יהודית; על-פי השפה המדוברת בבית אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

שפות אחרות	רק עברית	
7%	22%	העובדה שהקהילות היהודיות באזורי מתנהלות בשפה המקומית ולא בעברית
24%	21%	טרם הזדמן לי לבוא במגע עם הקהילות היהודיות
63%	59%	הפעילויות של הקהילות היהודיות אינן רלוונטיות עבורי ואינן מעניינות אותי, בהיותן קשורות בעיקר ליהדות ולמסורת מן הפן הדתי-אמוני, והן רחוקות מעולמי התרבותי מאחר ואני חילוני
15%	12%	הקהילות היהודיות אינן משתייכות לזרם הדתי שאני נמנה/ית עליו (לדוגמה: אני אורתודוקסית ואילו הקהילה באזורי היא רפורמית)
14%	17%	עלות החברות בקהילה היהודית יקרה מדי עבורי
32%	34%	מעולם לא פנו אלי והציעו לי להצטרף אל איזו מן הקהילות היהודיות המקומיות
12%	9%	ניסיתי להצטרף לקהילה היהודית בעבר, אך התייחסו אלי באדישות או בעוינות
9%	3%	ניסיתי להצטרף לקהילה יהודית, אך ללא הצלחה משום שבת/בן זוגי אינם יהודיים
4%	2%	ילדיו לא התקבלו לבית ספר יהודי מסיבות הלכתיות
42%	41%	איני חשה בצורך להשתייך לקהילה יהודית כלשהי

ביקשנו מהישראלים שאינם נוטלים חלק בקהילה היהודית המקומית לחשוב מה עשוי לעודד אותם לעשות זאת. התשובה שזכתה לדירוג הגבוה ביותר הייתה "פעילויות המיועדות לחילונים", כשיותר משני שלישים (68%) אמרו שהדבר יעודד אותם לקחת חלק במידה רבה או במידה רבה מאד. שתי הפעילויות הבאות שנחשבו כמשפיעות ביותר היו אירועי תרבות (58%) ופעילות בשפה העברית (56%).

תרשים 21. "באיזו מידה כל אחד מהגורמים הבאים יעודד אותך לקחת חלק בפעילויות הקהילה היהודית המקומית?"
אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

בעת מיון תגובות אלו על-פי השפה המדוברת בבית מצאנו שמשיבים המדברים שפות אחרות מעברית דירגו את נכונות הקהילה לקבל בני משפחה שאינם יהודיים כחשובה הרבה יותר ממשיבים המדברים עברית בלבד.

טבלה 6. "באיזו מידה כל אחד מהגורמים הבאים יעודד אותך לקחת חלק בפעילויות הקהילה היהודית המקומית?"; על-פי השפה המדוברת בבית
אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

שפות אחרות	עברית בלבד	
42%	35%	פתיחות לגישות שונות ביחס לדת ולזרמים דתיים
60%	36%	נכונות לקבל בני משפחה שאינם יהודים
68%	64%	פעילויות המיועדות לחילונים
52%	60%	פעילות בשפה העברית
54%	59%	אירועי תרבות
39%	49%	פעילויות חינוך לילדים
51%	54%	אירועים חברתיים
28%	29%	פעילות למען מדינת ישראל - שגרירי רצון טוב וכד'
40%	40%	פעילויות רישות (networking) עסקי בין ישראלים החיים באזור

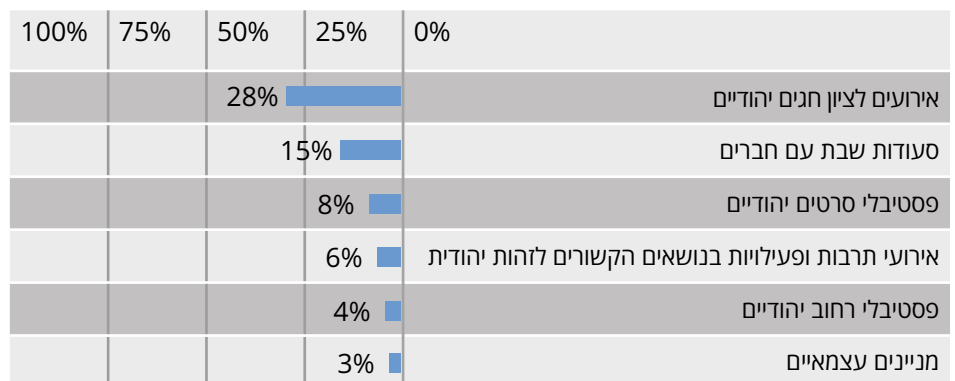
בבחינת המצב המשפחתי, מצאנו הבדל ניכר בין משיבים רווקים לבין נשואים או אלו הנמצאים בזוגיות, כשהאחרונים דירגו גבוה יותר את כל הגורמים שהוצעו כמעודדים השתתפות בקהילה היהודית המקומית. הדירוג היה גם גבוה יותר בקרב משיבים פרודים או גרושים.

טבלה 7. "באיזו מידה כל אחד מהגורמים הבאים יעודד אותך לקחת חלק בפעילויות הקהילה היהודית המקומית?"; על-פי מצב משפחתי אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד"

פרוד/ה או גרושה/ה	נשוי/אה או בזוגיות	רווק/ה	
38%	41%	32%	פתיחות לגישות שונות ביחס לדת ולזרמים דתיים
71%	52%	42%	נכונות לקבל בני משפחה שאינם יהודים
63%	71%	56%	פעילויות המיועדות לחילונים
50%	60%	41%	פעילות בשפה העברית
81%	59%	49%	אירועי תרבות
29%	53%	15%	פעילויות חינוך לילדים
50%	55%	49%	אירועים חברתיים
35%	31%	26%	פעילות למען מדינת ישראל – שגרירי רצון טוב וכד'
53%	41%	29%	פעילויות רישות (networking) עסקי בין ישראלים החיים באזור

שאלה נוספת שהופנתה אל קבוצת המשיבים שדיווחו על כך שאינם נוטלים חלק בפעילויות הקהילה היהודית המקומית, עסקה בפעילויות דומות בהן הם כן משתתפים. הדירוגים שניתנו לא היו גבוהים במיוחד עבור אף אחת מהקטגוריות, כשהתגובות החיוביות ביותר ניתנו לאירועים לציון חגים יהודיים (28% ענו שהם משתתפים במידה רבה או במידה רבה מאוד) וסעודות שבת עם חברים (15%).

תרשים 22. "באיזו מידה הנך נוהג/ת להשתתף באירועים הבאים?" אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד"

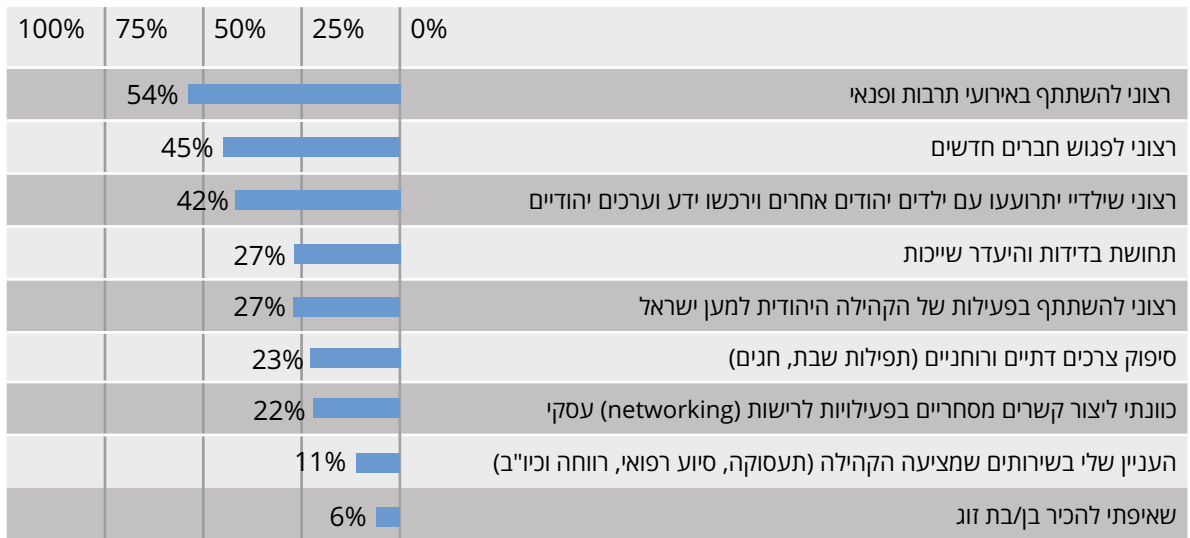

משיבים הדוברים עברית בביתם נוטלים חלק בסעודות שבת ובאירועים לציון חגים יהודיים יותר מאלו המדברים שפות אחרות, בעוד שמשיבים עם ילדים משתתפים באירועים לציון חגים יהודיים ופעילויות בנושאים הקשורים לזהות יהודית יותר מאשר משיבים ללא ילדים.

בשלב זה התמקדנו במשיבים הנוטלים חלק בקהילה היהודית המקומית, והתעניינו במוטיבציה שלהם לעשות כן. רובם ציינו את רצונם להשתתף באירועי תרבות ופנאי (54%), בעוד שמיעוט ניכר מתוכם התייחס לרצון לפגוש חברים חדשים, ולרצון שילדיהם יתרועעו עם ילדים יהודים אחרים וירכשו ידע וערכים יהודיים.

תרשים 23. סיבות להשתתפות בפעילויות של הקהילה היהודית בחירה מרובה

בהמשך ביקשנו פרטים נוספים על סוג האירוע בו המשיבים בחרו להשתתף. התשובות התפלגו בצורה שווה למדי, כשקרוב לשליש ציינו ערבי סדר פסח או סעודות ראש השנה (34%), אירועי תרבות או פעילויות בנושאים יהודיים (32%), פעילויות ותכניות תרבות במרכז הקהילה היהודית המקומי (31%), וסעודות שבת עם חברים (31%).

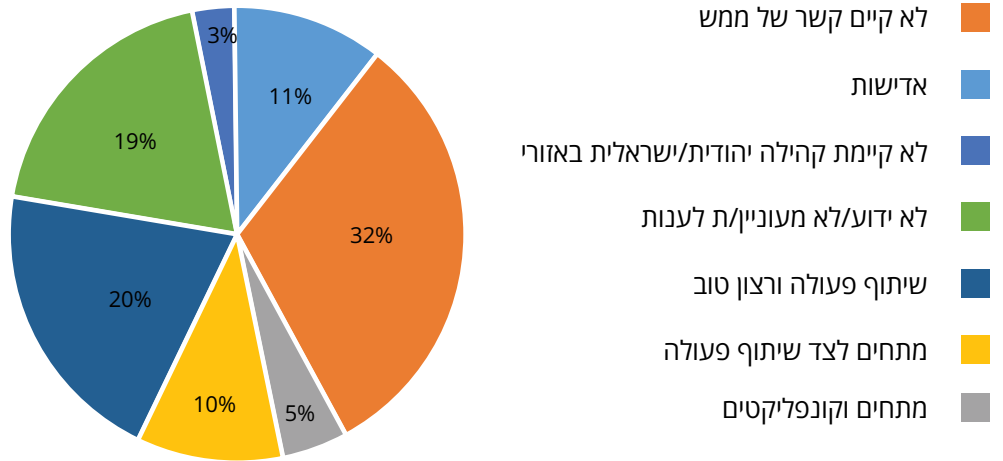
תרשים 24. השתתפות בפעילות ואירועים של הקהילה היהודית המקומית בחירה מרובה

ללא תלות בשאלה האם הם נוטלים חלק בקהילה היהודית המקומית אם לא, ביקשנו מכל המשיבים לתאר את היחסים בין הישראלים החיים באזור לבין הקהילה היהודית המקומית. חלק גדול מתשובותיהם הצביע על היעדר מעורבות משמעותית - בין אם "אדישות" (11%), או "לא

קיים קשר של ממש בין רוב-רובם של הישראלים באזור לבין הקהילה היהודית" (32%). רק חמישית (20%) מהם חשו שהיחסים מתאפיינים בעיקר בשיתוף פעולה ורצון טוב, אחוז הדומה לשיעור המשיבים שלא בחרו באף אחת מהאפשרויות.

תרשים 25. "כיצד היית מתאר/ת את היחסים בין הישראלים החיים באזורך והקהילה היהודית המקומית?"

3. גידול ילדים

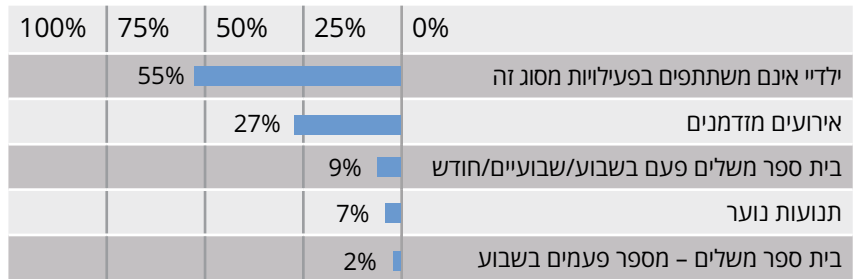
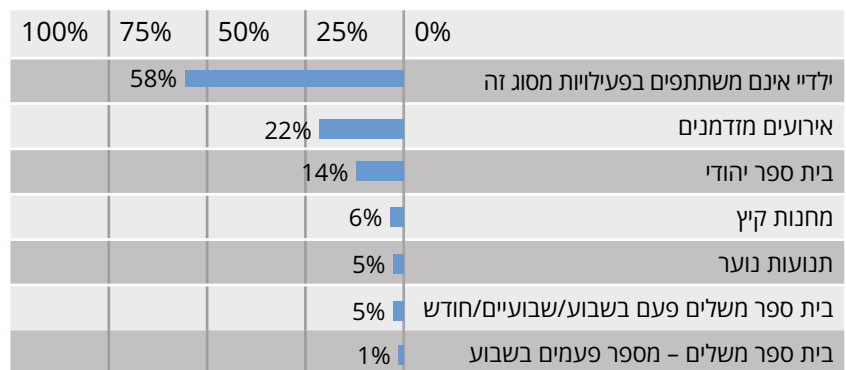
”אני חושבת שהשתייכות לקהילה מגיעה כאשר יש ילדים ורוצים לחבר אותם לזהות היהודית ישראלית שלהם.” (אישה, 31, אמסטרדם, הולנד)

”יש לי בת בת שנה וחצי ועכשיו אני מתחיל להתעניין בקשר עם ישראלים, בעיקר כדי שיהיו לה מקורות נוספים ללמוד עברית. מכיון שאני חילונית ומאוד לא מעוניין בפעילות פוליטית למען ישראל, הפוקוס שלי הוא חברתי/תרבותי גרידא, ואני לא אהיה מעוניין בפעילויות שמחזקות זהות יהודית (להבדיל מישראלית) או פוליטית.” (גבר, 35, בון, גרמניה)

רצינו ללמוד יותר אודות הערכים שיש לישראלים החיים באירופה מבקשים להנחיל לילדיהם, החינוך שהם מעניקים להם, ותקוותיהם בנוגע לזהות ילדיהם לכשיגדלו. מצאנו שבעוד שרוב המשיבים אינם שולחים את ילדיהם למסגרת חינוכית ישראלית או יהודית כלשהי על בסיס קבוע, **חשוב להם מאוד שילדיהם יגדלו כשהם יודעים לדבר, לקרוא ולכתוב עברית, וכשהם מכירים את התרבות הישראלית. כמו כן, חשוב (במידה מעט פחותה) למשיבים שילדיהם יפתחו זהות ישראלית ויהודית עצמאית.**

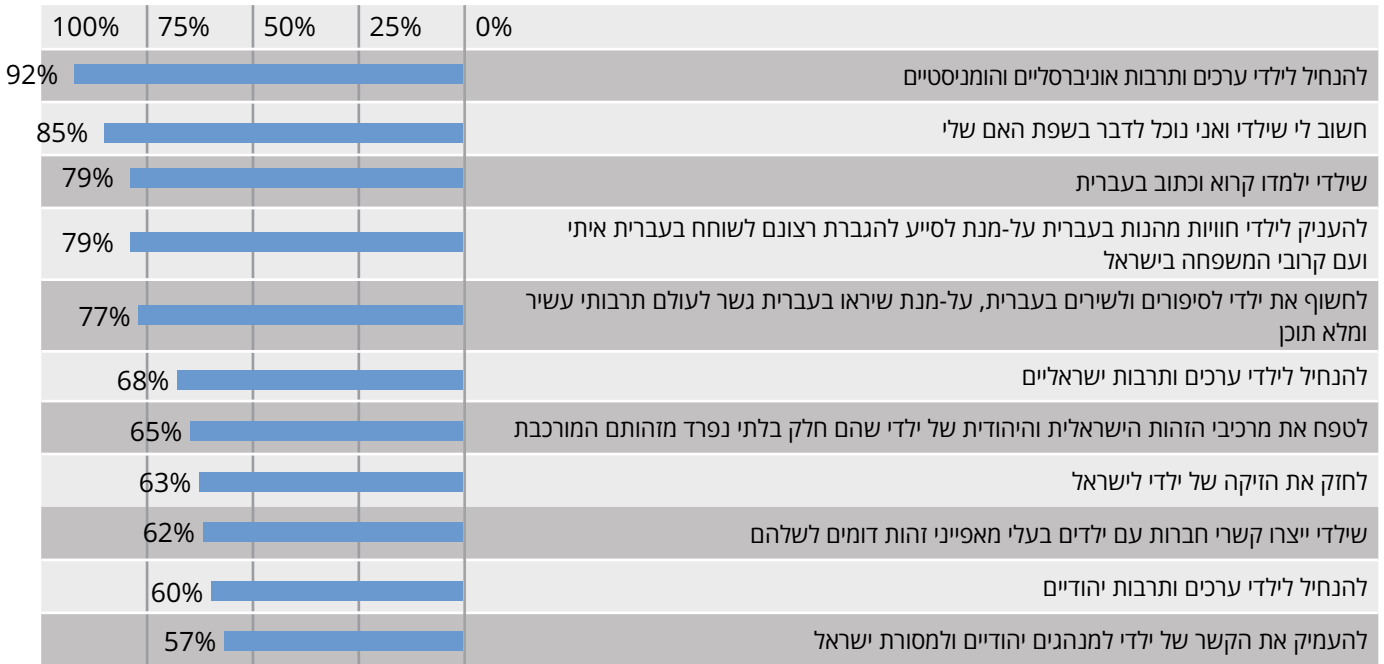
יותר ממחצית המשתתפים (60%) הינם הורים לילדים מתחת לגיל 18. מספר הילדים הממוצע למשפחה הוא 1.91, שגילם הממוצע עומד על 7.9 שנים.

כששאלנו על מסגרות חינוך ישראליות ויהודיות, מצאנו בשני המקרים רוב ניכר של משיבים שילדיהם אינם נוטלים חלק במסגרות אלה כלל – 55% דיווחו כי ילדיהם אינם משתתפים במסגרת חינוך ישראלי כלשהי, ו-58% דיווחו שילדיהם אינם משתתפים במסגרת חינוך יהודי כלשהי. רק מעט יותר מרבע (27%) דיווחו על השתתפות מזדמנת בחינוך ישראלי משלים. 14% בלבד דיווחו שילדיהם לומדים בבתי ספר יהודיים; רוב מכריע – 86% – דיווחו שילדיהם אינם לומדים בבתי ספר יהודיים.

תרשים 26. האם ילדיך משתתפים במסגרות חינוך ישראליות? בחירה מרובה

תרשים 27. האם ילדיך משתתפים במסגרות חינוך יהודיות? בחירה מרובה

לאחר מכן, שאלנו על תקוותיהם של ישראלים המתגוררים באירופה בנוגע לזהות של ילדיהם ולמורשתם. מצאנו שאחת התקוות המשמעותיות ביותר עבור המשיבים היא שילדיהם יגדלו להיות דוברי עברית (85% דיווחו שהדבר חשוב להם במידה רבה או במידה רבה מאוד), ותגובות נלהבות באותה מידה התקבלו ביחס לפעילויות שיעודדו את ילדיהם לדבר, לקרוא ולכתוב עברית. קרוב לשני שלישים (65%) רואים חשיבות רבה או רבה מאוד בטיפוח מרכיבי הזהות הישראלית והיהודית של ילדיהם. הערכים הנמוכים ביותר התקבלו בנוגע להנחלת ערכים ותרבות יהודיים (60%) ולטיפוח קשר למנהגים יהודיים ולמסורת ישראל (57%), למרות שיש לציין שאחוזים אלה עדיין מייצגים את רוב המדגם. השאיפה שהוערכה במידה הרבה ביותר (92%) הייתה הנחלת ערכים ותרבות אוניברסליים והומניסטיים.

תרשים 28. "אנא צייני/ באיזו מידה הנך רואה חשיבות במטרות הבאות עבור ילדיך?" אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

לאחר מכן מיינו תגובות אלה על-פי השפה המדוברת בבית, מדינת המגורים והשכלה. בקרב משיבים המדברים בביתם שפות שאינן עברית (ולכן אנו משערים שהם חיים עם שותף/ה לא ישראלית) מצאנו שלמרות שהציונים עודם גבוהים, הם היו נמוכים יותר באופן ניכר מאלו שבקרב דוברי עברית בלבד.

טבלה 8. "אנא צייני/ באיזו מידה הנך רואה חשיבות במטרות הבאות עבור ילדיך?"; על-פי השפה המדוברת בבית אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

שפות אחרות	עברית בלבד	מטרה
89%	95%	להנחיל לילדי ערכים ותרבות אוניברסליים והומניסטיים
55%	59%	להנחיל לילדי ערכים ותרבות יהודיים
60%	70%	להנחיל לילדי ערכים ותרבות ישראלים
75%	79%	להעניק לילדי חוויות מהנות בעברית על מנת לסייע להגברת רצונם לשוחח בעברית איתי ועם קרובי המשפחה בישראל
67%	89%	שילדי ילמדו קרוא וכתוב בעברית
54%	55%	להעמיק את הקשר של ילדי למנהגים יהודיים ולמסורת ישראל
71%	81%	לחשוף את ילדי לסיפורים ולשירים בעברית על מנת שיראו בעברית גשר לעולם תרבותי עשיר ומלא תוכן
60%	61%	לחזק את הזיקה של ילדי לישראל
58%	58%	שילדי ייצרו קשרי חברות עם ילדים בעלי מאפייני זהות דומים לשלהם
61%	64%	לטפח את מרכיבי הזהות הישראלית והיהודית של ילדי שהם חלק בלתי נפרד מזהותם המורכבת
75%	92%	חשוב לי שילדי ואני נוכל לדבר בשפת האם שלי

כשאנו בוחנים את מדינות המגורים, נמצא כי משיבים בשוויץ רואים חשיבות רבה יותר בהנחלת ערכים ותרבות יהודיים, בעוד שמשיבים מאיטליה מגלים העדפה לטיפוח שפה ותרבות עברית בקרב ילדיהם.

טבלה 9. "אנא צייני/י באיזו מידה הנך רואה חשיבות במטרות הבאות עבור ילדיך?"; על-פי מדינת מגורים אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

דנמרק	שוויץ	איטליה	גרמניה	הולנד	בריטניה	
89%	89%	93%	95%	94%	94%	להנחיל לילדי ערכים ותרבות אוניברסליים והומניסטיים
50%	72%	64%	59%	48%	53%	להנחיל לילדי ערכים ותרבות יהודיים
51%	69%	71%	73%	59%	60%	להנחיל לילדי ערכים ותרבות ישראלים
71%	80%	93%	84%	73%	78%	להעניק לילדי חוויות מהנות בעברית על מנת לסייע להגברת רצונם לשוחח בעברית איתי ועם קרובי המשפחה בישראל
55%	89%	93%	86%	73%	74%	שילדי ילמדו קרוא וכתוב בעברית
51%	53%	64%	59%	47%	46%	להעמיק את הקשר של ילדי למנהגים יהודיים ולמסורת ישראל
63%	79%	93%	77%	72%	72%	לחשוף את ילדי לסיפורים ולשירים בעברית על מנת שיראו בעברית גשר לעולם תרבותי עשיר ומלא תוכן
58%	71%	64%	63%	54%	51%	לחזק את הזיקה של ילדי לישראל
43%	65%	71%	63%	57%	50%	שילדי ייצרו קשרי חברות עם ילדים בעלי מאפייני זהות דומים לשלהם
51%	70%	71%	64%	57%	60%	לטפח את מרכיבי הזהות הישראלית והיהודית של ילדי שהם חלק בלתי נפרד מזהותם המורכבת
73%	89%	79%	84%	81%	86%	חשוב לי שילדי ואני נוכל לדבר בשפת האם שלי

במיון נתוני חתך ההשכלה של המשיבים, מצאנו כי דרגת חשיבות נמוכה באופן משמעותי הוענקה על-ידי משיבים בעלי דוקטורט (או שווה ערך) להנחלת ערכים ותרבות יהודיים, להעמקת הקשר של ילדיהם למנהגים יהודיים ומסורת ישראל, לחיזוק הזיקה של ילדיהם לישראל, וליצירת קשרי חברות של ילדיהם עם ילדים בעלי רקע ישראלי או יהודי.

טבלה 10. "אנא ציין/י באיזו מידה הנך רואה חשיבות במטרות הבאות עבור ילדיך?"; על-פי פרופיל השכלה אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

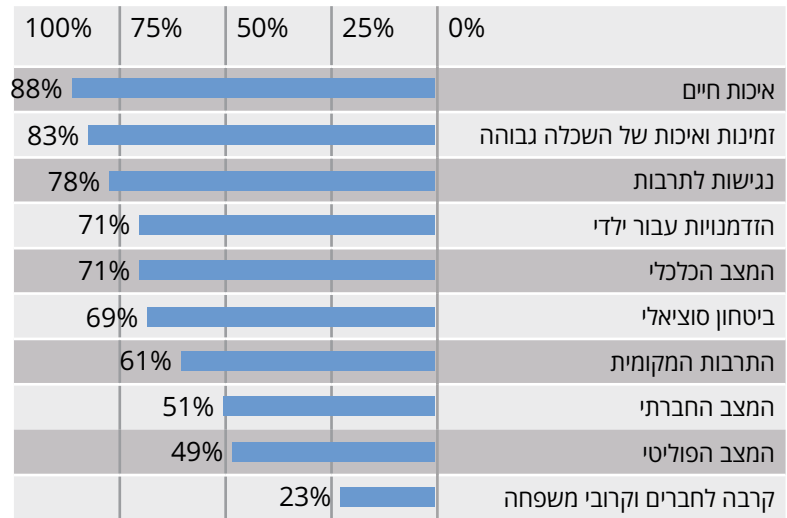
דוקטורט	תואר שני	תואר ראשון	השכלה גבוהה לא-אקדמית	השכלה תיכונית	
98%	92%	92%	89%	84%	להנחיל לילדיי ערכים ותרבות אוניברסליים והומניסטיים
40%	64%	59%	61%	62%	להנחיל לילדיי ערכים ותרבות יהודיים
62%	69%	64%	69%	81%	להנחיל לילדיי ערכים ותרבות ישראלים
87%	80%	78%	80%	76%	להעניק לילדיי חוויות מהנות בעברית על מנת לסייע להגברת רצונם לשוחח בעברית איתי ועם קרובי המשפחה בישראל
90%	79%	76%	73%	86%	שילדיי ילמדו קרוא וכתוב בעברית
37%	63%	55%	58%	64%	להעמיק את הקשר של ילדיי למנהגים יהודיים ולמסורת ישראל
78%	82%	73%	76%	83%	לחשוף את ילדיי לסיפורים ולשירים בעברית על מנת שיראו בעברית גשר לעולם תרבותי עשיר ומלא תוכן
49%	66%	60%	65%	83%	לחזק את הזיקה של ילדיי לישראל
48%	61%	61%	67%	69%	שילדיי ייצרו קשרי חברות עם ילדים בעלי מאפייני זהות דומים לשלהם
62%	67%	62%	65%	75%	לטפח את מרכיבי הזהות הישראלית והיהודית של ילדיי שהם חלק בלתי נפרד מזהותם המורכבת
88%	84%	82%	88%	84%	חשוב לי שילדיי ואני נוכל לדבר בשפת האם שלי

4. חוויות החיים באירופה

באופן כללי, המשיבים חווים באופן חיובי את החיים באירופה, מלבד בנוגע להשפעת חיים אלה על יחסיהם עם המשפחה והחברים בישראל. הם דיווחו על רמות גבוהות של שביעות רצון מאיכות חייהם, מזמינות ההשכלה הגבוהה ואיכותה, וכן מהגישה לתרבות, ורובם מרוצים מהמצב הכלכלי במדינות בהן הם מתגוררים. היבטי החיים אותם הם דירגו ברמות הנמוכות ביותר הם המצב הפוליטי והמצב החברתי במדינות אלו.

תרשים 29. "באיזו מידה הנך שבע/ת רצון ממרכיבי המציאות הבאים במדינת מגוריך?" אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

בניתוח התגובות על-פי ארץ מגורים, מצאנו שהרמות הגבוהות ביותר של שביעות רצון דווחו על-ידי ישראלים המתגוררים בדנמרק, כאשר גם המשיבים בשווייץ, גרמניה, הולנד ובריטניה מרוצים מאוד מנסיבות חייהם. יש לציין, שיששראלים המתגוררים באיטליה דיווחו על מידות נמוכות יותר של שביעות רצון מהמצב הכלכלי, המצב הפוליטי והמצב החברתי בארץ מגוריהם, וכן הביעו אופטימיות מועטה בנוגע להזדמנויות עבור ילדיהם.

טבלה 11. "באיזו מידה הנך שבע/ת רצון ממרכיבי המציאות הבאים במדינת מגוריך?"; על-פי מדינת מגורים אחוז המשיבים שענו "במידה רבה" או "במידה רבה מאד"

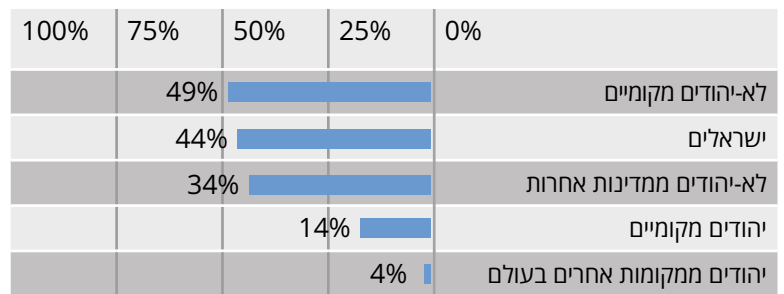
דנמרק	שווייץ	איטליה	גרמניה	הולנד	בריטניה	
65%	89%	21%	54%	56%	34%	המצב הפוליטי
93%	98%	20%	83%	75%	68%	המצב הכלכלי
80%	54%	33%	47%	60%	51%	המצב החברתי
93%	85%	32%	78%	79%	84%	הזדמנויות עבור ילדי
82%	46%	69%	57%	64%	75%	התרבות המקומית
40%	16%	21%	17%	20%	15%	קרבה לחברים וקרובי משפחה
100%	86%	41%	79%	74%	60%	ביטחון סוציאלי
98%	90%	74%	90%	85%	81%	זמינות ואיכות של השכלה גבוהה
100%	98%	65%	90%	93%	84%	איכות חיים
93%	66%	65%	80%	82%	84%	נגישות לתרבות

מעניין לציין, כי משיבים אשר אינם לוקחים חלק בקהילה היהודית המקומית דיווחו באופן מובהק על שביעות רצון רבה יותר מהמצב החברתי בהשוואה לאלו הלוקחים בה חלק, בעוד שמשיבים בעלי גישה לקהילה ישראלית באזורם הם באופן מובהק יותר שבעי רצון מהמצב הפוליטי, מאיכות חייהם ומנגישותם לתרבות, בהשוואה לאלו שאין להם גישה לקהילה כזו.

מעגלים חברתיים

ביקשנו מהמשיבים לזהות את קבוצות האנשים שעמם הם נוטים להתרועע. ניתנה אפשרות לבחירה מרובה. קרוב למחציתם (49%) דיווחו שחוג חבריהם כולל מקומיים שאינם יהודים, ומיעוט ניכר מתוכם (44%) טענו שהם מקיימים קשרי חברות עם ישראלים. חלק קטן יותר מהם (34%) ציינו לא-יהודים ממדינות אחרות (כלומר, מהגרים אחרים, אנשים בהצבות עבודה, או חברי "תפוצות" אחרות), ורק מיעוט קטן דיווחו שחוג חבריהם כולל יהודים מקומיים (14%) או יהודים ממקומות אחרים בעולם (4%).

**תרשים 30. מקורם של החברים הקרובים באזור המגורים
בחירה מרובה**

מספר משיבים סיפרו על רצונם הרב להשתלב בקרב לא-יהודים ולא-ישראלים, כחלק בלתי נפרד מהיטמעותם בחברה המקומית או האירופית.

”ישראלים סביבי אינם עסוקים בחיבור לישראלים, אלא בבניית תחושת שייכות דווקא לשכונה ולקהילה הלא-ישראלית ולא-יהודית – הקהילה הטבעית שבה הם חיים כיום. זהו הדבר שהכי מטריד ומעסיק אותי ואת האנשים שסביבי – היכולת להתחבר לקהילה שונה ממני תרבותית ובעצם לבנות זהות חדשה – ישראלית אירופית.” (אישה, 36, פריז, צרפת)

”בחרנו לחיות כאן בשביל להרגיש שייכים לכאן, ולא לשום מקום אחר.” (גבר, 41, ברלין, גרמניה)

סיכום ומסקנות

קבוצת מדגם נרחבת של ישראלים החיים באירופה השתתפה במחקר זה – התקבלו קרוב ל-900 תגובות מלאות, מקרב אוכלוסייה שגודלה המשוער עומד על 100,000. יתרה מזאת, מאפייניה של קבוצת המדגם – אשר כללה בעיקר ישראלים בשנות השלושים והארבעים לחייהם, עם ילדים, המתגוררים באירופה כבר תשע או עשר שנים, ושהינם בעלי סטטוס תושבות יציב – משקפים במידה רבה את אלו מבין האוכלוסייה הישראלית באירופה אשר אותם ביקשנו להבין טוב יותר. אין מדובר בקבוצות ארעיות של סטודנטים, דיפלומטים, או עובדים בהצבות עבודה קצרות מועד, אלא באנשים המכים שורשים, מגדלים משפחות, מפתחים קריירות, ויוצרים יחסים עם מגוון של מעגלים חברתיים. אלו הישראלים עליהם נרצה להוסיף וללמוד על מנת להבין את ההזדמנויות והאתגרים שהם מציבים לחיים יהודים באירופה ובמקומות נוספים.

בראש ובראשונה, מצאנו כי ישראלים המתגוררים בערים מסוימות באירופה יוצרים ומעורבים במגוון רחב של רשתות חברתיות של ישראלים ודוברי עברית, לא רק באופן מקוון אלא, במספר מקומות, אף בקהילות של ממש המקיימות פעילויות חינוך, חברה ותרבות. במקומות בהם עדיין לא קיימות קהילות שכאלו, ציינו המשיבים שיש להם עניין רב לקחת חלק ולהיות פעילים בהן, אם אכן יתקיימו.

בנוסף, מצאנו שבניגוד לתפיסות הרווחות, ישראלים באירופה אכן מעורבים בקהילות יהודיות מקומיות, אך באופן מאוד מסוים – הם נוטים יותר להיות צרכנים של אירועים או שירותים מסוימים העונים על צרכיהם, מאשר משתתפים פעילים בקהילה או חברים בה. הסיבות העיקריות שצוינו על-ידי ישראלים באירופה לכך שאינם מגלים יותר מעורבות בקהילות היהודיות היו התמקדותן של קהילות אלה במרכיביה הדתיים של הזהות היהודית (וחוסר הבנה או הכרה בזהותם היהודית-חילונית של הישראלים), כמו גם חוסר רצונם של המשיבים להיות מעורבים בקהילה היהודית, והעובדה שהקהילה היהודית אינה נוקטת במאמץ משמעותי כדי לפנות אליהם.

ממצאים אלו מעלים מספר מסקנות. ראשית, נראה שנוכחות ארוכת-טווח של קבוצות גדולות של ישראלים במספר מדינות באירופה היא עובדה מוגמרת. נראה שישנם אלפי ישראלים שבחרו להפוך את אירופה לביתם ולהכות בה שורשים, ואין סיבה להניח שמגמה זו לא תימשך. אל לנו להתעלם מההזדמנויות והאתגרים שתופעה זו מזמנת לארגונים ולקהילות המעורבים בחיים היהודיים באירופה, כמו גם ברחבי העולם.

שנית, ישראלים אלו מגדירים את עצמם באופן מכריע כחילונים וישראלים, ובמידה ניכרת גם כיהודים. חיפושיהם אחר אינטראקציה עם ישראלים אחרים נובעים מכך שזהותם הישראלית מהווה חלק חשוב מתחושת העצמי שלהם (ותהפוך, כך הם מקווים, למרכיב חשוב בזהות ילדיהם), והם חשים צורך ליצור קשר עם אחרים החולקים שפה, תרבות, ומורשת משותפים, גם אם לא באופן בלעדי. הם אינם מתנגדים, באופן עקרוני, למעורבות בקהילות יהודיות מקומיות, אך הם חשים נבדלים מהן מבחינת היהדות החילונית דוברת העברית המאפיינת את אורח חייהם, ומרגישים כי הקהילות היהודיות נעדרות רצון או יכולת לקיים עמם קשרים בתנאים אלה. לפיכך, יש ביכולתם של ארגונים יהודיים (וישראליים) לעשות רבות על מנת לסייע במענה על צרכיהם של ישראלים המתגוררים באירופה.

ראוי כי מאמצים לשילוב ישראלים אלו יחלו ברשתות הישראלים הקיימות. עלינו לשאול את עצמנו: מהם הצרכים שהישראלים באירופה מבקשים למלא ביצירת רשתות משלהם, וכיצד נוכל לסייע בתמיכה ברשתות אלה ובהרחבתן על מנת שימלאו את אותם צרכים באופן טוב יותר? כאמור לעיל, ממצאינו מראים שצרכים אלו עוסקים בתחום התרבות, בשפה משותפת, ובתחושת שייכות, כמו גם ברצון להנחיל רכיבים של זהות ישראלית ועברית לדור הבא.

לכן, האתגר הניצב בפני קהילות יהודיות מקומיות המבקשות לשלב ישראלים איננו "כיצד נביא ישראלים לתוך קהילתינו", אלא "מהם תחומי העניין המשותפים אותם אנו חולקים, וכיצד נוכל לסייע זה לזה כדי לספק את צרכינו ולהשיג את מטרותינו?"

מעבר לתובנות אלו, המיועדות לאנשי מקצוע, אנו מאמינים שממצאינו מניחים את המצע עבור מחקרים נוספים. באופן ספציפי, נקדם בברכה מחקר עומק איכותני אשר יבחן כיצד תופסים אותם הישראלים את זהותם ההיברידית: כיצד הם מפרשים את המונחים "יהודי", "ישראלי", "חילוני", וכד' בהקשרים של אמונות, ערכים, ומנהגים? ומהי תפיסת העצמי הלאומית הנוכחית שלהם – האם, למשל, הם רואים עצמם כישראלים המתגוררים בגרמניה, או גרמנים שמקורם בישראל? בנוסף לכך, אנו מעריכים כי ניתן ללמוד רבות, באמצעות מחקר איכותני, על המוטיבציות והמטרות שלהם באמצעות שאלות כמו: מדוע בחרתם להתגורר באירופה ולא בישראל? איפה אתם רואים עצמכם בטווח הארוך? מהן תקוותיכם עבור ילדיכם מבחינת מקום מגוריהם, הלאום שלהם, וזהותם?

יתר על כן, אנו סבורים שממצאים אלו מצביעים על הזדמנות לעריכת מחקר בקרב קהילות יהודיות אירופאיות כדי ללמוד על תפיסותיהן את הישראלים המקומיים ורשתותיהם. מחקר שכזה עשוי לספק תובנות נוספות על האופן בו הקהילות היהודיות המקומיות תופסות את האתגרים וההזדמנויות אשר מזמנים להם הישראלים החיים באירופה.

המרכז הבינלאומי לפיתוח קהילתי של הג'וינט, JDC-ICCD, הוא יחידת המחקר וההערכה העצמאית של ארגון הג'וינט באירופה (The American Jewish Joint Distribution Committee). נוסד ב-2005 ומוקדש לבחינה מעמיקה של תופעות הנוגעות לקהילה, לזהות ולרווחה חברתית בעולם היהודי. באמצעות מחקר יישומי, JDC-ICCD מנתח מגמות ושינויים מתמשכים בעולם היהודי, תוך מדידה והערכה של השפעת יוזמות קהילתיות בתחום זה. המרכז מייצר נתונים משמעותיים ומבוססים מדעית אשר עשויים להשפיע על תהליכי קבלת-החלטות עבור קהילות יהודיות ובעלי עניין אחרים ברחבי אירופה, ובתוכם הג'וינט.

<http://www.jdc-iccd.org>

מכון קהילות מעניק תמיכה וייעוץ למנהיגים ופעילים המעוניינים לייסד ולהוביל במקומותיהם מסגרות השתייכות קהילתיות ותהליכים היוצרים חוסן קהילתי.

<http://kehilot.wixsite.com/about-us/kehilot-institute>